

**Victorini Strigelij, Viri Clarissimi Epistolae aliquot piae simul
et eruditae de negotio eucharistico scriptae ad amicos, nunc
editae vt pii viri memoria contra adversariorum calumnias
vindicaretur.**

<https://hdl.handle.net/1874/454977>

Victorini Strigelij, Viri
Clarissimi

3

EPISTOLAE ALI-
QUOT PIAE SIMVL ET
ERVDITAE DE NEGOCIO EV-
CHARISTICO scriptæ ad
amicos,

NUNC EDITAE, VT PII VI-
RI MEMORIA CONTRA ADVER-
sariorum calumnias vindicetur.

I T E M

D. Augustini perpetua sententia & confessio de Sacramen-
tis in genere, & de coena Domini, collecta ab eodem D. Vi-
ctorino in gratiam Illustrissimi cuiusdam Principis.

Adiunctæ sunt D. Iohannis Iacobi Grynæi, Theologiae Doctoris
THESES de vtriusq; Testamenti Sacramentis, in A-
cademia Basileënsi, 4 Iulij, anno 1583 disputatæ.

NEVSTADII PALATINORVM.

Typis Matthæi Harnisch.

ANNO

clb. Ib. LXXXIIII.

ERRATA.

- Pag. 17, lin. 2. lege *ἐν τῶν*.
19. 19 ignari inanibus ymbriis,
20. 33 quamuis.
21. 1. permittant & non &c.
43. 3. vocat.
ib. 19, significantur.
45. 8. erit.
46. 12. carnem eius,
ib. 23. ineffabilem,
50. 25. 1564.
64. 1. & 12.

3

EVSEBIUS PHILALETHES
TIMOTHEO ELPVRANIO
S. D.

R Eddita mihi sunt litera tua, in quibus ex me queris de apophtegmate illo, ut tu nominas, Victoriniano, quod toties & tam virulentè exagitur à plurimis Theologis Flaccianis et Vbiquitariis, quasi videlicet Victorinus noster p. m. dixerit & scripserit in negotio cœna Dominica, sinistro oculo esse respiciendum ad verba institutionis, dextro ad naturam. Facile etiam tibi credo asseueranti de dolore tuo, quem ex hac re capias. Cùm autem scire cupias, An unquam Victorinus ista qua hi tam confidenter mortuo exprobrant scripserit? & vbinam extent in libris ipsius? sanè tibi quod res est dicam ingenuè & simpliciter: Esse hoc merum gregis istius commentum, & non differre hanc fabulam tum à putido illo mendacio, quod Selneccerus aliquando sparsit de diuinitus interfecto & mortuo Lago, qui nunc etiam viuit, tum ab alijs falsitatibus, quas Nugator iste nugacissimus sine fine & modo solet euomere, ut nemini possit esse dubium de spiritu, vnde hac proficiscuntur. Sic verò se res habet. Paulò ante mortem Victorini prodijt liber quidam Illyrici contra Theodorum Bezam scriptus: sed erat tamen ad calcem adiecta etiam appendix in Victorinum, cuius se epistolas aliquot de negotio cœna Domini legisse dicit, eaq̃que more suo mutilas citat & deprauat multis modis: & inter alia hanc etiam calumniam de oculo sinistro profert. Venit tunc etiam ad meas manus ille Flaccianus partus, sed non legeram adhuc, neque videram epistolas illas, cum quibus sibi negotium istud esse volebat Flaccius: Statim tamen in mentem venit cogitare, esse hoc artificium Βλακικόν, & fore hoc simile operibus istius artificis ceteris: Itaque ad Victorinum

ipsum, p. m. scripsi, & quomodo se res haberet, quasi ui. Is ergo pro humanitate sua ipsam illam epistolam, ex qua Arantius Illyricus venenum hoc suxerat, vnà cum alijs quibusdam eius generis, quae partim sunt didacticae, partim elegit vnà ad me misit, quas nunc tecum communico, vt vides, vniuersas. Vide mi Timothèe, & agnosce primùm in Flaccio fontem & originem huius calumnia: deinde aspice mihi Selneccerum & alios Flaccij discipulos & sectatores, vel potius sobolem germanam. Nunquam isti viderunt epistolam Victorini, sed tantùm Flaccij sermonem repetunt, & summa cum audacia atque impudentia, & contra omnem veritatem, pietatem & honestatem spargunt, ac quantum in ipsis est, cupiunt totum mundum vnà secum mentiri. Est ne hoc boni viri, ita illudere Deo, confingere mendacia, maledicere optimis viris, mortuos etiam, & quorum caro in spe quiescit, probris & contumelijs afficere.

Solent illi homines perpetuò suis aduersarijs obicere mendacia, quae tamen neque proferre possunt vlla, & cum profuerunt, tum velut mus in pice harent, & ipsi in mendacijs deprehenduntur. Quod Selneccerus de Victorino scripsit, aquè verum est ac quod de Lago asserere ausus fuerat. O miseram aetatem nostram in hoc seruata, vt tales homines in templis & scholis emineant. Verè nunc neque signa nostra conspicimus amplius, neque Prophetas. Sed tu Domine vides & requires: tu sis iudex & vindex. Oro te, vt has quas mitto nostri Praeceptoris epistolas, diligenter legas, et mihi tuam sententiam de ijs significes. Nisi me fallunt omnia, satias facies tibi breuitas ista tam sancta, & plura te dices ex ijs cognouisse, quàm ex alijs quibusdam longioribus scriptis. Addidi etiam quandam syluam sententiarum Augustini, de hac eadem causa in gratiam Principis cuiusdam ab eodem artifice casam: vt hic vnus doctor tibi sit argumento, quid statuendum sit de.

de Confessione Antiquitatis, ad quam semper in hoc negotio
 nos relegare, ut scis, solebat beata, sancta & innocens illa ani-
 ma, Deoque & bonis cunctis dum vita manebat dilectum ca-
 put, Philippus Melancthon: cuius laus est in Ecclesia, & me-
 moria in benedictione. Optimè vale, & habe me quoque
 commendatum precibus tuis, quas fundis quotidie pro
 salute Ecclesia & Reip. Christiana. Data
 Mense Augusto, Anno
 M. D. LXXXIII.

A 3

Reuerendo Viro, Doctrina & Pietate praestanti, D. Bilibaldo Ramsbeccio, Ecclesiastæ Chambensi; amico suo.

Epistola I.

Venerande & doctissime Vir, amice charissime, virtus necessaria est, & cognata Veritati Docilitas, qua frenantur animi, ne arroganter de se sentiant, nec admiratione propriae sapientiae contemnant aliena iudicia, sed audiant, & conuicti veris argumentis cedant. Hanc veritatem in Doctore Ecclesiae Paulus requirit ad Titum scribens, cum iubet eligi Episcopum, qui non sit pertinax. Cum igitur in Epistola nuper ad me scripta significaris te abhorrere a caeca pertinacia, & cupias erudiri de controuersia, quae hodie in Ecclesia magna animorum contentione agitur, breuiter tibi respondebo, non docentis personam induens, sed fidelis monitoris officio fungens. Nam doctrina de coena Domini in scripto Heidelbergensi sic explicata est, vt nihil de ea requirendum sit vberius. *Quemadmodum autem Hippocrates praecipit, vt Medicus dextro oculo ad naturam, sinistro ad artem respiciat: Ita ego tibi hortator sum, vt non tantum verba Coenae consideres: sed multo magis conuersus sis animo & cogitatione ad totum corpus doctrinae Christianae, eaque in re obtemperes praeepto Pauli Roman. 12. Interpretatio scripturae sit analoga fidei, id est, congruat cum fundamento, nec vllum fidei articulum euertat. Oportet enim secundum plura intelligi pauciora, vt ait Tertullianus. Et Athanasius in Epistola de Synodo Nicæna praecclare dixit: Perspicacium est, vt Paulus praecipit, lectioni attendere, vt rem cum iudicio discernant, & pro*

pro natura rerum, quæ ibi scribuntur, vocabula accipi-
 ant, sine intellectus confusione. Iam verò satis constat, I.
 præcipuum fidei nostræ articulum esse, qui docet, duas
 esse in Christo naturas, inconfusè, immutabiliter, in-
 diuisè, inseparabiliter, nequaquam naturarum diffe-
 rentiam vnione tollente, sed proprietatem potius vtri-
 usque naturæ conseruante, & quæ sequuntur in symbo-
 lo Chalcedonensi tibi non ignoto. Noli etiam dubi-
 tare, ibi nunc esse Hominem Iesum Christum, vnde
 venturus est, memoritèrque recole & fideliter tene
 Christianam confessionem, quoniam resurrexit à mor-
 tuis, ascendit in cœlum, sedet ad dextram Patris, nec
 aliundè quàm inde venturus est ad viuos mortuòsque
 iudicandos. Et sic venturus est, illa Angelica voce te-
 stante, quemadmodum ire visus est in cœlum, id est, in
 eadem carnis forma atque substantia, cui profectò im-
 mortalitatem dedit, naturam non abstulit. Libet enim
 mihi iisdem verbis vti, quibus vsus est Augustinus in E-
 pistola ad Dardanum. Deinde nobis persuasum sit, I I.
 idque exploratum omninò ducamus, Ecclesiam omni-
 um temporum eadem & communia bona habere,
 hoc est, idem verbum, eundem Christum, eundem
 Spiritum, eandem fidem & beatitudinem. Nam ead-
 em vox est veræ Ecclesiæ, inde vsque à primis parenti-
 bus, Et idem Euangelium; & congruit vox Prophetarum
 cum voce Filij Dei & Apostolorum, nisi quòd
 Prophetæ de venturo Messia concionantur, Apostoli
 de exhibito. Cætera sunt eadem. Quòd autem Eccle-
 sia eundem Christum habeat, testatur notissimum di-
 ctum in Epistola ad Ebræos: Iesus Christus heri & ho-
 die idem est & in secula: Heri, ante tempus sui aduen-
 tus in carnem: Hodie, cùm reuelatus est in tempore:
 Nunc

Nunc & in secula est idem Christus, per quem vnum & eundem liberantur à lege, iustificantur & saluantur omnes credentes, qui fuerunt, sunt & erunt, vt ait D. Lutherus enarrans caput 4 ad Galat. Porrò de eodem Spiritu & fide Paulus 2 Corinth. 4 inquit: Habentes eundem Spiritum Fidei, sicut scriptum est: Credidi propter quod locutus sum. Si ergo eundem spiritum fidei & illi habebant, qui venturum in carne Christum prænuñciauerunt, quem etiam illi, qui eum venisse nunciârunt: Sacramenta esse potuerunt pro temporum diuersitate diuersa, ad vnitatem tamen eiusdem fidei concordissimè recurrentia. Eadem est namque nostra & illorum, quoniam hoc illi crediderunt futurum, quod nos credimus factum, vt Augustinus scribit ad

I I I. Opratum. His duobus fundamentis consideratis, non capiat nos obliuio articuli de sola fide iustificante. Vt enim non est aliud nomen sub coelo datum hominibus, teste Petro, in quo saluari oporteat, nisi nomen Iesu Christi: ita non est aliud instrumentum, quo Christus cum omnibus suis beneficijs apprehendi, & nobis applicari possit, nisi sola fides, quæ est virtus, vt veteres dixerunt, apprehensiuâ. Non igitur fingamus ore corporeo manducari Christum, aut eius beneficia: sed retineamus particulam exclusiuam non solum in articulo iustificationis: sed etiam in cæteris doctrinæ Christianæ partibus. Meministi enim illas Lutheri præclaras sententias: Locus Iustificationis diligenter discendus est: in eo enim comprehenduntur omnes alij fidei nostræ articuli; eoque saluo, salui sunt & reliqui. Item, Stante articulo Iustificationis stat Ecclesia: Hoc cadente, simul ruit Ecclesia. Postquam autem cogitationem piam & Fidei analogam, de his quæ hætenus breuiter

I I I I.

breuiter indicata sunt, suscepisti: subeat animum consideratio totius ministerij Ecclesiastici. Vt enim respectu nostri vna duntaxat manus est, accipiens Christum & omnia eius beneficia: sic respectu Dei vna manus est, dans & exhibens seu offerens beneficia Christi, videlicet vox Euangelij, & Sacramentorum administratio. Cùm autem Sacramentum sit signum Gratia, & verbum visibile; non somnietur alia aut maiora bona in Sacramentis offerri credentibus, quàm in ipsa voce Euangelij audita, lecta & cogitata. Nam vt Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti: sic baptismus est lauacrum regenerationis & renouationis: & coena Domini est communicatio corporis & sanguinis Domini. Ac ne quis arbitretur, alia bona in coena Domini, quàm in baptismo credentibus exhiberi: teneantur hæc dicta Augustini & Hieronymi, sacris literis consentanea. Sic enim Augustinus inquit: citante Gratiano dist. 2. Nulli est aliquatenus ambigendum, vnumquémq; fidelium corporis & sanguinis Domini tunc esse participē, quando in baptisate membrum Christi efficitur, nec alienari ab illius panis calicisque consortio; etiamsi, antequam panem illum comedat, calicemque bibat, de hoc seculo migrauerit, in unitate corporis Christi constitutus: Sacramenti quippe illius participatione ac beneficio non priuabitur, quando in se hoc, quod sacramentum illud significat, inuenerit. Et Hieronymus ad Hedibiam: Quotquot in Christo baptizamur, Christum induimus, & panem comedimus angelorum. Quòd autem hæc cum Christo sola fide, & non aliter fiat, docet D. Lutherus in narratione capituli 28. Geneseos: Alia est, inquit, coniunctio nostra & Christi, sicut Iohannes pulcherrimè

coniungit: Ego in Patre, & Pater in me. Hoc prius est: Posterior; Vos in me & ego in vobis. Hæc est allegorica scala. Allegoria autem debet alere fidem, non docere de rebus nostris, aut de operibus nostris. Nos ergo per fidem rapimur & efficimur vna caro cum ipso, sicut inquit Christus Iohan. 17. Ut omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnum sint. Ita in ipsum ascendimus & rapimur per verbum & Spiritum sanctum; & ipsi adhæremus per fidem, vnum existentes corpus cum ipso, & ipse nobiscum; ipse caput, nos membra. Rursus ipse descendit ad nos per verbum & Sacramenta docendo & exercendo nos in sui cognitione. Prima igitur coniunctio est Patris & Filij in diuinitate. Altera, Diuinitatis & Humanitatis in Christo. Tertia, Ecclesiæ & Christi. Hæc est vera sententia, quam odit Diabolus, & fortasse prauit in cœlo. Idcirco non cessat pugnare contra scalam & hunc ascensum & descensum, vt ab eo nos abstrahat. Id molitur per omnes sectas & hæreses, vt auocet homines à cognitione Christi, ab eius diuinitate & humanitate, vt quæ distrahatur totam Ecclesiam, & membra à Christo. Hactenus Lutherus. His fundamentis: de Filio Dei, de Ecclesia omnium temporum, de sola Fide iustificante, denique de ratione totius Ministerij probè fixis & stabilitis, non difficilis est diiudicatio controuersię de cœna Domini. Totum enim hunc locum Augustinus in sermone secundo de verbis Apostoli, vno versu conficit: Putastis, quia de hoc corpore, quod videtis, partes facturus sim, & mea membra concisurus & vobis daturus? Illud manducare refici est. Illud bibere, quid est, nisi viuere? Tunc autem corpus & sanguis Christi erit vita vnicuique, si quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritaliter

qualiter manducetur & bibatur. Sed quid ago? An oblitus sum, me tantum monitoris personam sustinere? Dabis igitur mihi veniam, quod epistola monitoria penè didascalica facta sit. Benè vale, Bilibalde charissime, & has admonitiones ab optimo animo profectas boni consule. Poteris etiam aliis, qui sunt dociles, & veritatem anteceptis opinionibus anteponunt, hanc qualemcunque epistolam piè magis quàm ornatè scriptam communicare. Sed hæc tuo iudicio permitto. Iterum vale. Ambergæ, die 7. April. Anno Christi 1567.

*Victorinus Strigelius exul Christi,
propter manifesta veritatis
confessionem.*

Ad eundem.

Venerande & doctissime Vir, amice charissime. Epistola 2.
me, Prodit veritatem, qui non expeditè respondet de Religione rebusque diuinis diligentibus Dominum. Cùm igitur à te interrogatus sim de corporali māducatione corporis Christi, quæ fit corporali modo, non est meum nominisq; Christiani veram de hac re sententiam occultare; teq; oro, vt eodem candore hanc responsionē accipias, quo priorē epistolā de spiritali manducatione amplexus es. Omissis autē non necessarijs ambagibus, quibus bona causa non indiget, ad quæstionem tuam accedo. Petis à me, vt firmissima argumenta ostendam, quibus probetur, corporalem manducationem essentialis corporis & sanguinis Christi Iesu non ad eò necessariam &

I.
Impossib.

ponderosam, vrgendamque esse, & quæ sequuntur in
tuis literis. Ego verò omni asseueratione confirmo, in-
ane commentum de corporali seu orali manducatio-
ne essentialis corporis Christi reiectum & repudiatum
esse ab ipso Domino in concione luculenta, quæ apud
Iohannem extat. Cùm enim eadem sit doctrina con-
trariorum, & eiusdem artificis sit confirmare veram
sententiam, & refutare contrarias opiniones, quæ ve-
ritati aduersa fronte repugnant: Dn. N. I. C. non mo-
dò veram doctrinam de spiritali manducatione suæ
carnis Ecclesiæ tradidit: sed etiam carnalem imagina-
tionem de corporali seu orali manducatione siue cras-
sa siue subtili acerrimè taxauit. Vt use est autem duobus
adamantinis & inuictis argumentis; quorum prius ab
impossibili, alterum ab inutili ducitur. De impossibi-
litate inquit: Hoc cinè vos scandalizat? quid si videri-
tis Filium hominis ascendentem, vbi erat prius? quasi
dicat; carnale somnium de corporali seu orali manu-
catione carnis meæ, ipso facto refutabit veritas ascen-
sionis meæ in cœlum. Nam ascendere in cœlum, non
significat ex visibili fieri inuisibilem: sed ex hoc mundo
inferiori migrare in locum cœlestem, & corporali lo-
catione spacium aliquod occupare finitum secundum
veri corporis motum, vt non solùm vniuersa scriptura
Prophetica & Apostolica, sed etiam tota vetustas Græ-
ca & Latina vno ore affirmat. Ac vt ex multis testimo-
nijs piæ vetustatis pauca duntaxat repetam, quis igno-
rat illam Augustini præclaram sententiam in epistola
ad Dardanum: Christum Dominum nostrum, vnige-
nitum Dei Fillum, æqualem Patri, eundemque homi-
nis filium, quo maior est Pater; & vbique totum præ-
sentem esse non dubites, tanquam Deum; & in eodem
templo

templo Dei esse, tanquam inhabitantem Deum; & in loco aliquo cœli, propter veri corporis modum. Idem tractatu 102. in Iohannem: Exiit à Patre, quia de Patre est; & in Mundū venit, quia Mundo suum corpus ostendit, & de Virgine assumfit. Relinquit Mundum corporali discessione, perrexit ad Patrē hominis ascensione, nec Mundum deseruit præsentia gubernatione. Et sermone 60. de verbis Domini: Semper quidem diuinitate nobiscum est: sed nisi corporaliter abiret à nobis; semper eius corpus carnaliter videremus, & nunquam spiritualiter crederemus. Fulgentius lib. 2 ad Thrasymundum: Vnus idēque homo localis ex homine, qui est Deus immensus ex Patre: Vnus idēque secundum humanam substantiam: Absens cœlo, cū esset in terra, & derelinquens terram, cū ascendisset in cœlum, secundum diuinam verò, immensamque substantiam nec cœlum dimittens, cū de cœlo descendit; nec terram deserens, cū ad cœlum ascendit. Et post pauca: Quomodo autem ascendit in cœlum, nisi quia localis & verus est homo? Aut quomodo adest fidelibus suis, nisi quia idem immensus est, & verus Deus? Et lib. 3 ad Thrasymundum: Idem atque inseparabilis Christus secundum solam carnem de sepulchro surrexit: Idem atque inseparabilis Christus secundum totum hominem, quem accepit, terram localiter deserens ad cœlum ascendit, & in dexteris Dei sedet; secundum eundem totum hominem venturus ad iudicandum viuos & mortuos, coronaturus fideles & pios. Vigilii Martyr lib. 4. Quando caro Christi in terra fuit, non erat vtiq̄ue in cœlo: & nunc, quia in cœlo est, non est vtiq̄ue in terra. Et in tantum non est, vt secundum ipsam Christum speremus venturum de cœlo,

quem secundum verbum nobiscum credimus esse in terra. Hæc est fides & confessio catholica, quam Apostoli tradiderunt, Martyres roborauerunt, & fideles nunc vsque custodiunt. Sed dixerit fortasse quispiam: Si hæc doctrina de ascensione Christi in cœlum vera est, quid de præsentia eiusdem Domini in Cœna mystica existimandum est? De hac obiectione respondet Augustinus tract. 50 in Iohan. Quomodo in cœlum manum mittam, vt ibi sedentem teneam? Fidem mitte, & tenuisti. Parentes tui tenuerunt carne, tu tene corde, quoniam Christus absens etiam præsens est: nisi enim præsens esset, à nobis ipsis teneri non posset: sed quoniam verum est, quod ait: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi: & abiit, & hîc est; & rediit, & nos non deseruit. Corpus enim suum intulit cœlo, maiestatem non abstulit mundo. Et Ambrosius epist. 3. de eadem obiectione respondens, inquit: Præsentior est, qui se animis inserit, quàm qui oculis protestatur. Plus enim est, mente connecti, quàm corpore copulari. Hęc de priori argumento, quod ab impossibili non philosophico sed theologico sumitur; breuiter dixisse satis sit. Offero enim me ad longiorem confirmationem huius verissimæ, æternæ & immotæ doctrinæ, quoties à me postulabitur. Sequitur alterum argumentum ab inutili. Sic enim Christus, qui est non modò verax Doctor, sed etiam veritas ipsa, in cap. 6 Iohannis inquit: Caro non prodest quidquam; Spiritus est, qui viuificat. Verba quæ locutus sum vobis, sunt spiritus & vita. Hîc manifestum est, Dominum loqui non de sua carne, quæ certè non inutilis est ad viuificandum: (viuificat enim nostram naturam partim merito, partim quia λόγῳ copulata est; de quo Iohānes ait: In ipso vita erat, & vita erat lux

I I.
Inutil.

lux hominū) sed de carnali imaginatione, quæ somniat
 corpus Christi corporaliter, seu ore corporeo siue cras-
 so, siue subtili modo manducari. Ac ne quis arbitretur,
 me narrare mea somnia & vim afferre verbis Christi, v-
 tar testimonio Athanasij, qui enarrans dictum illud Eu-
 angelicū: Quicumq; dixerit verbum &c, ad eandē senten-
 tiam, quam recitavi, concionē Christi accomodat. Isti-
 usmodi characterē etiam in Iohannis Euangelio vide,
 vbi de esu corporis disputans, ac propterea multos scā-
 dalizatos cōspiciens, ita loquutus est: Hoc cine vos scan-
 dalizat? Quid si igitur Filiū hominis spectaueritis ascen-
 dentē, vbi prius erat? Spiritus est, qui viuificat: Caro nō
 prodest quidquam, verba quæ ego locutus sum vobis,
 Spiritus sunt & vita. Hīc enim de vtrōq;, carne & spiritu
 suo locutus est, & spiritū à carne discriminavit, vt non
 solum in eo quod oculis apparebat; sed naturam quoq;
 inuisibilē credentes, disceremus ea, quæ loqueretur, nō
 carnalia esse, sed spiritualia. Quot enim hominibus cor-
 pus eius suffecisset ad cibum, vt vniuersi mundi alimo-
 nia fieret. Sed propterea ascensionis suę in cœlum men-
 tionem fecit, vt eos à corporali intellectu abstraheret,
 ac deinde carnem suam, de qua locutus erat, cibum è
 supernis cœlestem & spiritualem alimoniam & ab ipso
 donandam intelligerent. Quæ enim locutus sum vo-
 bis, inquit, Spiritus est & vita, quod perinde est, ac si di-
 ceret: Corpus meum quod ostēditur & datur pro Mun-
 do, in cibū dabitur, vt spiritualiter vnicuiq; tribuatur,
 & fiat singulis turamen præseruatōq; ad resurrectionē
 vitæ æternæ. Ita quoq; Samaritanā abstrahens Domin⁹
 à rebus sensibilibus, Deum esse spiritū pronunciauit, vt
 deinceps illa non corporalia, sed spiritualia de Deo co-
 gitaret. Hactenus Athanasius, cuius symbolum omnes

pij constanter amplectuntur. Spero ex his, quæ com-
 memoravi, vtrúmque perspicuum esse: & Christum sa-
 pientissimum architectum non instaurasse in institu-
 tione Cœnæ mysticæ, quod apud Iohannem tot & tan-
 tis argumentis destruxit; & frustra queri necessariam &
 salutarem consolationem in eo, quod ipsa veritas affir-
 mat partim impossibile, partim inutile esse. Quamo-
 brem humanos errores & mendacia relinquamus, & in
 veritate Dei maneamus. Si enim solus Christus audi-
 endus est, vt præclare scripsit Cyprianus lib. 2. epist. 3.
 Non debemus attendere, quid aliquis ante nos facien-
 dum putarit: sed quid qui ante omnes est Christus pri-
 or fecerit. Non enim hominis consuetudinem sequi
 oportet, sed Dei veritatem. Quòd verò à quibusdam
 dicitur, in spiritali manducatione nobis tantùm ap-
 plicari effectum corporis & sanguinis Christi: id iure ac
 meritò vanitatis condemnatur. Nam Christus Ioh. 6
 non tantùm concionatur de merito, aut de efficacia;
 sed de ipsa substantia carnis suæ: Panis quem ego da-
 bo caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Item:
 qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem,
 manet in me, & ego in eo. Scimus autem & piè credi-
 mus, non aliam carnem pro nobis traditam esse, quàm
 assumptam ex Virgine, & vnitam λόγῳ. Deinde ma-
 nifestum est: Fide non solùm apprehendi meritum
 & efficaciam Christi: sed etiam ipsam personam, à qua
 nunquam separari aut possunt, aut debent meritum &
 efficacia. Vtrúmque enim est totius personæ. Vt
 enim tota persona nobis meruit beneficia, quæ in Eu-
 angelio promittuntur credentibus: sic eadem perso-
 na est in suis membris efficax. Est igitur vanissimum
 somnium, fingere applicationem meriti aut efficaciz
 sine

fine apprehensione personæ Christi. Porrò quod ad τὸ
 ἡ τὸν at trinet, non reijcio verba Christi: sed quæro in ver-
 bis natiuam sententiam, analogam reliquis concioni-
 bus Christi, & consentaneam corpori doctrinæ. Non e-
 nim in sono consistit veritas, vt in quadam epistola Na-
 ziãzenus scripsit: sed multò magis in sententia. Est &
 illa Augustini in epistola 7 præclara sententia de ijs,
 qui stolidè vrgent τὸ πρὸς contra dicentis mentem. Si
 manifestissimæ certæq; rationi velut scripturarum san-
 ctarum obijcitur autoritas, non intelligit qui hoc facit,
 & non scripturarum illarum sensum, ad quem penetra-
 re non potuit; sed suum potius obijcit veritati: nec
 quod in eis, sed quod in seipso velut pro eis inuenit, op-
 ponit. Habes non Laconicam, sed benè longam episto-
 lam de corporali manducatione corporis Christi, quã
 ita accipies, vt persuasum habeas, me veritatem omni-
 bus rebus humanis antepone, quod si tu quoq; feceris:
 haud dubiè in vita æterna, mihi tanquam fideli moni-
 tori gratias ages. Sin autem voles pro re impossibili, &
 profus inutili deinceps dimicare, eãq; in re sequi alios
 duces; ego illud Apostolicum vsurpabo: Nos mundi su-
 mus. Benè vale, & veritatem ante oculos propositam
 amplectere. Non enim video, quid præter inanes & pu-
 tridas cauillationes veriùs quàm argumenta deinceps
 obstare possit, quò minus in vera & salutari sententia tu-
 tò conuiescas. Ambergæ, die 5. Maij, quo Filius Dei, i-
 démq; filius hominis, spectante magno coetu suorum
 discipulorum, ex hoc mundo inferiori in locum cœle-
 stem ascendit, vnde venturus est, & non aliundè, vt con-
 spiciatur in nubibus, & sese palàm ostendat toti generi
 humano: hostibus quidem suis ad æternas poenas: pijs
 verò ad vitam æternam, cuius hic ipse Dominus nos

participes faciet, si lucem magis amabimus, quàm tenebras: & veritatem inueteratis erroribus anteponemus.
Anno Christi 1567.

T. Victorinus St.

*Venerando viro N. N. amico suo
S. D.*

Epistola 3.

Vm multi hoc tempore pro manducatione Iudæ proditoris & aliorum impiorum accerimè, tanquam pro aris & focis dimicent: breuiter ad te scribam, quid de incredulis accedentibus ad cœnam Domini existimandum sit. Nam in bona causa, vt ait Pindarus, tria verba sufficiunt. Omis- sis igitur non necessarijs ambagibus, disertè affirmo: Iudam & omnes incredulos sine exceptione non fieri participes corporis & sanguinis Domini. Huius constantis & perspicuæ assencrationis immota confirmatio sumitur ex verbis Pauli 1. Cor. 10: Non potestis calicem Domini bibere, & calicem Dæmoniorum. Cognita autem impossibilitate, reijcienda sunt impossibilia, sublata omni dubitatione. Cur igitur pugnant aliqui tanta animorum contentione pro re impossibili? cùm quidem impossibilia non veniant in deliberationem. Vt autem hæc confirmatio aculeos in animis relinquat, diligenter expendantur pondera verborum in concione Paulina 2. Corinth. 6: Quod est consortium iustitiæ cum iniustitia? aut quæ communitio luci cum tenebris? aut quæ concordia Christo cum Belial? aut quæ pars fidei cum infidei? aut quid conuenit templo Dei cum simulacris? Iam verò constat incredulos seu infideles esse ple- nos.

nos iniustitiæ & tenebrarum. Quare non possunt habere consortium & communionem cum Christo, qui est iustitia & lux. Si enim dixerimus, quòd societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur & veritatem non facimus, vt i. Iohann. i expressè scribitur. Et quoniam increduli sunt mancipia Satanæ, & templa eiusdem spiritus, nihil absurdius dici aut cogitari potest, quàm hos esse participes corporis & sanguinis Domini. Non enim conueniunt, nec in vna sede morantur hostes, qui inter se bellum implacabile gerunt, & quorum vnus, qui potentior est, pellit alterum imbecilliozem. Secunda confirmatio extat in cap. 10 prioris ad Cor. Vnum corpus sumus, quotquot de vno pane participamus. Certum est autem incredulos seu infideles non esse membra huius corporis, vt i. Ioh. i dicitur: Si in luce ambulamus sicut ipse est in luce, societatem habemus inter nos mutua. Quanquam enim hypocritæ & mali sunt socij Ecclesiæ secundum externos ritus: tamen rerum ignari, manibus, vmbri & imaginibus gaudent & delectantur. Cùm igitur nec capiti Christo, nec viuo corpori Christo, quod est communio sanctorum cohæreât; nequaquam imaginandum est, tales esse ^{nos} corporis & sanguinis Christi. Tertia confirmatio recitatur à Paulo i. Corinth. 11: Qui edit hunc panem, aut bibit calicem Domini indignè; reus erit corporis & sanguinis Domini: Item, Qui edit & bibit indignè, iudicium sibi manducat, non dijudicans corpus Domini. Hæc verba Pauli perspicuè docent, incredulos non fieri participes; sed reos corporis Christi: quia non discernunt hunc sacrum cibum à prophano, non afferunt fidem, nec statuunt hunc cibum institutum esse, vt coniungat nos cum Christo vera & viuifica consociatione.

Quarta confirmatio. Christus dicit : Hoc facite ad recordationē mei ; & loquitur de recordatione fidei, non de hypocritica. Non enim vult tantūm historiae memoriam conseruari, sed vult ad vsum Sacramēti afferri fidem, applicātem nobis ipsius beneficia, inter quae non minimum est *novi via* corporis & sanguinis. Quis autem ignorat incredulos fidei expertes & vacuos esse?

Quinta. Sicut Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti : ita res, quae cum signis exhibentur, ad solos credentes pertinēt. Nam signorum accessio non mutat rerum perceptionem. Quare si quis ad vsum Sacramentorum accedit sine fide ; non res, sed signa tantū percipit, vt Rom 2 de circumcissione dicitur : Circumcissio prodest, si legem obserues : si autem violaueris legem, circumcissio tua praeputium facta est. Et si enim fides non facit Sacramentum, tamen sicut promissio Euangelij nobis non est salutaris, nisi fide accipiatur : Ita Sacramentum sine fide qua beneficia Christi accipiuntur, respectu vtentis otiosa ceremonia est. Sic de Baptismo Hieronymus Ezech. 16 inquit : In Ecclesia qui non plena fide accipiunt baptisma, non Spiritum sed aquam suscipiunt. De vso verò coenae Dominicae perpetua memoria digna est sententia Prosperi 339. Escam vitae accepit & poculum vitae bibit, qui in Christo manet, & cuius Christus habitator est. Nam qui discordat à Christo nec carnē eius manducat, nec sanguinem bibit, etiam si tantae rei Sacramentum ad iudicium suae praesumptionis quotidie indifferēter accipiat. His quinque perspicuis & immotis confirmationibus sumtis ex verbo Dei adiungantur dicta piæ vetustatis. Cyprianus in sermone de Coena : Sacramenta quidem, quantum in se est, sine propria virtute esse non possunt, nec vllō modo diuina se absentat Maiestas mysterijs, sed quaeuis ab indi-

gnis se sumi vel contingi Sacramenta permittant. Non possunt tamen Spiritus esse participes, quorum infidelitas vel indignitas tantæ sanctitati contradicit. Itaq; alijs sunt hæc munera odor vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortem: quia omninò iustum est, vt tanto priuentur beneficio gratiæ contēptores, nec in indignis tanta gratiæ puritas sibi faciat mansionem. Augustinus tractatu 26 in Iohann. Sacramentum de mensa Domini sumitur quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res verò ipsa cuius Sacramentum est omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicumque eius participes fuerit. Idem tractatu 59 in Iohan. Illi manducabāt panem Dominum: Ille (Iudas) panem Domini contra Dominum: illi vitam, ille poenam. Idem li. 2. de Ciuitate Dei, cap. 25. Non dicendum est eum manducare corpus Christi, qui in corpore non est Christi. Item, Nec isti ergo dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Vt enim alia taceam, non possunt simul esse & membra Christi, & membra meretricis. Deniq; ipse dicens: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meū, in me manet, & ego in eo; ostendit quid sit non Sacramentum tenus, sed reuera corpus Christi māducare, aut eius sanguinem bibere. Hoc est enim in Christo manere, vt in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixit, tanquam diceret: Qui non in me manet, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, & bibere meum sanguinem. Non itaque manent in Christo, qui non sunt membra eius. Non sunt autem membra Christi, qui se faciunt membra meretricis; nisi malum illud poenitendo esse destiterint, & ad hoc bonum reconciliatione redierint. Ambrosius lib. 10. epist. 82. Cū Iu-

das panem à Christo accepisset, immisit se in cor eius Diabolus, quasi possessionem suam vëdicans, quasi portionis suæ ius retinens, quasi dicens: Non est tuus iste, sed meus: meus certè minister, tuus proditor: meus planè iste est: Deniq; tecum recumbit, & mihi seruit: Tecum epulatur, & mecum pascitur: A te panem accepit, à me pecuniam: Tecum bibit, & mihi tuum sanguinem vendit. Summa igitur conclusionis hæc est: Quemadmodum Deus colligit Ecclesiam ministerio Euangelij & Sacramentorū, & non aliter: Ita fides est virtus apprehendens & applicans res in Euangelio & in Sacramentis oblatas: videlicet, Christum & omnia eius beneficia. Quamobrem errant non solùm Enthusiastæ veteres & recentes, qui homines à ministerio abducunt, & iubent expectari afflatus: Sed etiam nostra ætate multi qui negant, sola fide nos fieri participes Christi & omnium eius bonorū. Sicut enim Enthusiastæ amittunt certam doctrinam, & firmam consolationem, & destituuntur exercitijs fidei; quia fides ex auditu, auditus per verbum: ita negantes sola fide Christum & omnia eius bona ad nos transferri, aut certè nobiscum communicari, à summo fidei articulo aberrant, & sculpunt sibi organa apprehensiva contra ordinationem Dei. Non est enim aliud nomen sub cœlo datum hominib. in quo oporteat saluos fieri, nisi nomen Iesu Christi: Ita non est aliud organon à Deo ordinatum, ad apprehensionem Christi & beneficiorum eius, nisi fides. Nam credere in Christum, hoc est videre, hoc est audire, hoc est odorari, hoc est gustare, hoc est contrectare eum, vt Vigilus lib. 4 verissimè dixit. Hæc satis sit breuiter de manducatione indignorum dixisse. Si quid autem in hac breuitate desiderabis, offero

offero me ad longiorem declarationem. Benè vale,
die Lunij. Anno Christi 1567.

Victorinus Strigelius.

Ad N. N. publicum professorem in Academia veteri urbis Erfurdensis.

Rnatissime & doctissime vir, amice colende; Epist. III.
 Magnam tibi gratiam habeo, pro candido iudicio de meis studijs & laboribus. Etsi enim sine simulatione agnosco maciem & squalorem meorum scriptorum: tamen fateor, me tuo iudicio delectari. Utinam verò omnes docti eodem candore iudicarent de alienis laboribus, qui nemini nocēt, aliquibus profunt: Quod si fieret, haud dubiè magis florent literæ, & plures incitarētur ad benè merendum de Re-
 pub. literaria. Maiores verò tibi gratias ago pro fraterna admonitione, qua me conaris ab errore in viam veritatis reuocare. Hoc tuum officium, si aliter quàm par est interpretarer, appellatione hominis Christiani indignus essem: Sed tamen quod res est breuiter tibi exponam, & vt responſionem meam placidè accipias magno opere oro. Semper docui & doceo, coenam mysticam differre à cibo physico, & symbola quæ in hac Cœna distribuuntur, nō esse nuda signa, sed pignora & sigilla κοινωνίας corporis & sanguinis Christi omnibus & singulis credentibus, qui fide meritum mortis Christi sibi applicant, & consociantur cum corpore Christi, & in quibus Christus per fidem habitans efficax est, dato Spiritu sancto. Hanc applicationem meritorum Christi, & consociationem cum corpore Christi, & efficaciam in κοινωνίας
videtur

ν. α. γ. corporis & sanguinis Christi, vt testatur Irenæus &
 synodus Nycæna. Semper docui & doceo reiiciendam
 esse transubstantiationem, inclusionem localem, cir-
 cūgestionem, repositionem, adorationem panis, &
 quæ sunt eiusdem generis, de quibus nulla est apud rectè
 institutos controuersia. Nunquam approbavi recens
 eōmentum de vbiuitate corporis Christi, quod toti Ec-
 clesie multis sæculis ignotum fuit. Et quoniam firmis-
 simè statuo, hanc Cœnam institutam esse, vt credentes
 sint vnum cum Christo per fidē, & vnum inter se per di-
 lectionem; nihil dubitans affirmo, incredulos non fieri
κοινωνῆς, sed reos corporis & sanguinis Christi. Si quid au-
 tem in his sententijs, ppter breuitatē obscuriùs dictum
 videtur, offero me ad longiorem declarationem. Oro
 etiam te per nostram amicitiam, vt ingenuè & apertè
 mihi significes, quid erroris hæere videatur in hac do-
 ctrina, quam simpliciter adumbraui. Neq; enim melius
 de me poteris mereri, quàm si mihi fontem erroris digi-
 to saltem monstraueris. Quod verò me amanter &
 comiter mones, ne sequar vel rationem, vel physica ar-
 gumenta, vel Patrum autoritatem, de eo breuiter tibi
 respondebo. Ego in dogmatum controuersijs nec ratio-
 nem sine luce verbi diuini, nec Philosophiam, nec ho-
 minum iudicia in consilium adhibeo, sed sequor lucer-
 nam directricem pedum in tenebris, de qua Propheta
 inquit: Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen
 semitis meis. Et Petrus in Epist. 2. Benefacitis, attenden-
 tes Prophetico sermone, tanquam lucernæ lucenti in
 loco caliginoso. Vt autem rem cum iudicio discernam
 & pro rerum natura, quæ in sacris literis scribuntur, vo-
 cabula accipiam, sine intellectus confusione: refero
 mentē & oculos non ad Cynosuram, aut ad clarissimos
 Septen-

Septentriones: sed ad analogiam fidei, siue ad totum corpus doctrinæ Christianæ, cuius summa breuiter in symbolis recitata est; ac diligenter caueo, ne recipiam pugnantia cum articulis fidei: cum omnis implicatio contradictionis sit horribile mendacium, nec in Deo sunt contradictoriæ voluntates. Postquam autem hac certissima & minimè fallenti norma usus sum, non contemno veteris & purioris Ecclesiæ confessionem. Etsi enim fides mea in solo verbo Dei rectè intellecto acquiescit: tamen non parùm confirmor, videns habere me Ecclesiam ὁμόψυχον καὶ ὁμόσπονδον, nec me recentes opiniones odio vel amore eorum hominum, qui nunc viuunt, amplecti. Hanc methodum si tu quoque vsurpabis, haud dubiè de toto negotio rectiùs iudicare poteris. Ac vt tu pio studio precaris, vt Deus meam mentem luce veritatis illustret: Sic ego vicissim vota facio, vt sine præiudicio & sine affectu impediante iudicium, statuere possis. Hæc breuiter & simpliciter de tua epistola amanter scripta respondere volui, vt intelligeres nos amicitia coniunctos fore, etiamsi aliqua fortassè dissimilitudo sit iudiciorum de controuersijs, quæ nunc agitantur. Benè vale, vir doctissime, & si me amas, primo quoque tempore rescribe. Heidelberg. 20 April.
Anno 1568.

Tuus ex animo
Victorinus Strigelius.

Ad eundem.

Epist. V.

Rnatissime & doctissime vir, amice chariss-
 me: cùm videam te nō abhorre-
 re à placida
 collatione sententiarū de ijs controuersijs,
 quæ nunc in Ecclesia agitantur, breuiter &
 candidè de tua epistola respondebo. Miror autem te im-
 probare meam de cœna Domini sententiam, cùm ipse
 quoque in tuis literis fatearis, fide & nulla re alia Chri-
 stum & eius beneficia nobis applicari. Hanc hypo-
 thesin æternam & immotam si firmiter amplecteris;
 haud sanè intelligo, cur vel meam doctrinam im-
 probes, vel tantoperè pro incredulis dimices. Si e-
 nim sola & vnica fide fit applicatio Christi & omnium
 eius bonorum, manifestæ contradictioni te ipsum im-
 plicas, cùm scribis: Verbum DEI vbique commu-
 nicat Christi beneficia omnibus qui sese cœtui visibi-
 li, qui Ecclesia vocatur, adiungunt, & professione
 consentiunt, quamuis multi intersint hypocritæ, &c.
 Hæc ἀντιλογία non potest conciliari, nec si Carneadem
 ipsum Orcus remittat. Sed ad reliqua membra epistolæ
 tuæ accedo. Hortaris te ipsum & alios ad amorem sim-
 plicitatis, & omnipotentiam ac veritatem Christi præ-
 dicas. Non ignoro Christum præcipere, vt simus prudē-
 tes sicut serpentes: sed Idem præcipit, vt simus simpli-
 ces sicut columbæ. Multum enim inter se distant, lon-
 gèq; disiunctæ sunt simplicitas Christiana, & stoliditas
 asinina. Memini etiam Pauli dictum: Verbum Dei a-
 bundet inter vos cum omni sapientia. Opponitur au-
 tem sapientia stoliditati & sophisticæ. Idem iubet nos
 attendere lectioni: & pueros esse non intellectu, sed ma-
 litiâ.

litia. Quare nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm hæ, quæ latent in simplicitatis nomine. De veritate & omnipotentia Christi nulla est inter pios quæstio: Omnes enim vno consensu tribuunt Christo Domino laudem veritatis & omnipotentia. Sed non minùs verax est in sermone figurato, quàm in proprio. Deinde non tantùm quid possit, sed quid velit hic Dominus considerandum est: Omnia enim quæcunque vult, efficere potest. Nulla porrò controuersia est inter pios de præsentia Christi in Cœna. Sed longè aliud est, dicere Christum esse in pane. Non enim adest Christus propter panem: sed propter credentem. Quod verò addis in tua epistola; *νομινας* signum esse ipsum Christi corpus: id nouum est, & in Ecclesia Christi inauditum. Si enim corpus Christi esset signum, necessariò in oculos aut reliquos sensus occurreret, iuxta notam & vsitatam signi definitionem. Si igitur amas veritatem, corrige hanc loquendi formam, quæ non paruam rerum confusionem parit. Non sumo mihi apud te docentis personam: sed monitoris vice fungor. Quare intelligenti & docili satis dictum est. Postrema pars epistolæ tuæ acerrimè contendit, incredulos fieri participes Christi seu corporis & sanguinis Christi, & conatur ex reatu efficere *νομινας*. Sed huic fulmini non à Ioue edito, oppono fulmina Pauli ex vtraque epistola ad Corinth: Non potestis poculum Domini bibere, & poculum Dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ Dæmoniorum. Item, Quæ communitio lucis cum tenebris? aut quæ concordia Christi cum Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? Obijciat autem hoc loco aliquis: Increduli substantiam percipiunt sine efficacia. Qua-

si verò hæc duo in speciali præsentia separari possint: cum in generali præsentia disiungi nequeant, vt in per-
uulgato versiculo dicitur: Enter, præsentèr DEVS est
& vbique potenter. Omitto extremam clausulam
epistolæ tuæ, in qua metuis diuulsionem duarum
naturarum in Christo, & asseris hunc totum esse in
Cœna. Non enim soluitur vnio hypostatica, cum
naturarum proprietates piè considerantur. Hæc ferè
sunt, quæ de tuis literis amanter & candidè respon-
dere volui. Tu si videbitur, rescribes, vt appareat
nos amicitia coniunctos manere, etiamsi sententiæ
sint dissimiles de quibusdam controuersijs. Benè vale.
Heidelb. 8. Septemb. Anno 1568.

*Tuus ex animo amicus
Victorinus Strigelius.*

*Alia epistola ad Iacobum Feilicerum
Ecclesie Rauenspurg. ministrum*

S. D.
Epist. 7.

Enerande & doctissime vir, amice vetus &
charissime, laudo ingenuitatem, qua te in v-
tramq; partem ita aperis, vt nec tuam confes-
sionem occultes, nec dissimules quid in ami-
co desiderandum videatur. Hæc *παρρησία* mihi magis
placet, quàm omnes blanditiæ assentatorum. Nam ora-
tio amici est simplex: adulatoris verò fucata est. Cupio
igitur tibi persuasum esse, me mirificam voluptatem ex
tua epistola cepisse, teq; oro, vt semper eodem modo ad
me scribas, cum nec limis oculis aspicere quenq; ipse so-
leam, nec ab alijs obliquo vultu aspici velim. Quod ve-
rò ad

rò ad tuam confessionem attinet, fateor ipse quoq; pa-
 nem Eucharisticum esse corpus Christi, sicut inquit
 Dominus: Hoc est corpus meum; sed intelligo hæc ver-
 ba de subiecta materia. Cum enim Christus instituat Sa-
 cramentum, vtitur phrasi Sacramentali, qua appellatio
 rei tribuitur signo, ppter duas causas: primùm propter
ἀναλογίαν signi ad rem signatam: deinde propter relati-
 uam copulationem signi & signati in vero vsu, ad quem
 tria requiruntur: Ritus conueniens ordinationi diui-
 næ, finis legitimus & fides personæ vtentis. Quòd
 si hoc sensu accipis verba Christi de pane & de calice,
 seu de vino in calice, vnum sumus in Christo. Si
 autem sentis, panem esse ipsum corpus essentielle pro-
 nobis traditum; fateor ingenuè, non congruere nostras
 sententias. Cæterùm in argumento quod ex meis an-
 notatis repetiisti, nego minorem simpliciter. Si-
 cut enim nulla est contradictio inter has duas propo-
 sitiones: Circumcisio est foedus seu pactum: Cir-
 cumcisio est signum foederis: Ita inter has duas ve-
 ra dissonantia nulla est; sed altera declarat alteram:
 Panis Eucharisticus est corpus Christi: Item, Pa-
 nis est signum seu symbolum corporis Christi. Hanc
 interpretationem non didici, neque ex Zvinglij, ne-
 que ex Caluini libris, quos nec habeo in mea biblio-
 theca, nec legi: Sed ex Græca & Latina vetustate,
 quæ Papatum antecessit: ac iudico eam congruere
 cum vniuersa Scriptura, cum doctrina de Sacramen-
 tis, cum tribus symbolis, Apostolico, Nicæno & Atha-
 nasiano. Sed longiorem disputationem de his &
 alijs rebus tunc instituam, cum mihi plura scribendi
 occasionem in proxima epistola tua præbueris. Spe-
 ro enim te fore docilem, nec imitaturum eos, qui cla-
 rissimum

rissimum Solem sanis ac patentibus oculis negant se videre. Venio nunc ad tuas res. Doleo honestam matronam, coniugem tuam morbo immedicabili tot menses conflictari, nec quidquam ferè spei humanæ reliquum esse. Cùm autem volueris à me scribi epistolam consolatoriam, gessi tibi morem, & Deum precor, vt per has & similes consolationes in pectore charissimo animulæ tuæ efficax esse velit. Benè vale, venerande vir, & quamuis disiunctus sententia, tamen mane coniunctus amicitia. Ego enim profectò neminem à veritate dissentientem odi: sed potius caliginem mentis humanæ deploro, quæ non dissimilis est vespertilionibus ad lucem conuersis meridianam. Heidelb. Anno Christi 1568, die Iohannis Baptistæ qui monstrauit Ecclesiæ agnum tollentem peccata mundi.

Tuus ex animo

Victorinus Strigelius.

Alia ad eundem.

Epist. VII.

REcè facis, venerande vir, amice charissime: quòd, quamuis disiunctus sententia, tamen manes coniunctus amicitia. Lator etiam coniugem tuam tibi & liberis tuis aliquomodo restitutam esse, & Deum precor, vt deinceps etiam tuas & nostras arumnas leniat. Ego quidem animum meum erga te non mutabo, etiamsi tu perseueres in tua opinione. Vteris autem ad confirmandam tuam opinionem duobus argumentis; quorum prius à discrimine Sacramenti & Testamenti: alterum à ponde-

āpondere verborum Christi ducitur. Prioris argumen-
 ti summa hæc est: Testatores in formula Testamenti
 solent propriè loqui. Coena Domini est Testamentum.
 Ergo Christus in institutione Coenæ propriè loquutus
 est. Primum de maiore respondeo, per instantiam. Da-
 uid 2 Samuelis 23 in nouissimis verbis, quæ Doctor
 Lutherus piæ memoriæ nominat Testamentum huius
 Regis & Prophetæ, multis vtitur figuris dulcissimis &
 venustissimis. Quare axioma illud, quod tu in loco
 maioris reponis, multis fulcris indiget. Deinde si
 quis neget minorem, non video quomodo eam pro-
 bare possis. Sicut enim vetus Testamentum seu fœdus
 seu pactum, quæ omnia idem significant, non est aliud
 nisi promissio certæ sedis cum obligatione ad seruandā
 Legem: Sic nouum Testamentum sine vlla dubitatione
 est promissio remissionis peccatorum, Sp. sancti & vitæ
 æternæ, cum obligatione ad credendum. Huius Testa-
 mēti pignus & testimonium est coena Domini, sicut cir-
 cumcisio fuit sigillum iustitiæ fidei. Sed dixerit fortasse
 quispiam; Christus de calice loquens inquit: Hic calix
 est nouum Testamentum in meo sanguine: Ergo actio
 Coenæ est testamentum. Huius argumenti prompta &
 facilis est solutio. Si quis verba de calice sine tropo in-
 telligit, is pertinacem stultitiam prodit. Non. n. calix,
 sed id quod est in calice, appellatur Testamentum. De-
 inde vt continens pro contento accipias; tamen quati
 potest, quo sensu appellatio Testamenti tribuatur vi-
 no. Si quis enim contendit vinum propriè loquendo
 esse Testamentum, vehementer errat. Agnoscis igitur
 geminum tropum in verbis Christi de altera parte Cœ-
 næ: cumq; eadē sit ratio interpretationis de pane, miror
 cur pprietatem verborum tantoperè vrgeas. De altero
 argumento

argumento breuiter responderi potest: Identicam præ-
 dicationem, à Paulo Apostolo, à sanctis patribus & ab i-
 pso Luthero reiectam esse. Nam Paulus non vocat pa-
 nem corpus essentialè Christi: sed *κοινωνίαν* corporis.
 Deinde Tertul. in lib. 4. contra Marcionem, vt alio-
 rum Patrum testimonia breuitatis causa omittam, di-
 fertè inquit: Si panis est ipsum corpus Christi, panis
 pro nobis in cruce traditus est. Postremò Vuiteberge vi-
 uo Luthero semper improbata est identica prædicatio:
 id quod docere possum multorum virorum fide digno-
 rum testimonijs, qui adhuc hodiè superstites sunt. Imò
 Heshusius ipse cū anno 1560 paulò ante disputationē
 Vinariensem in patria tua à me interrogaretur, quid
 existimaret de Gallo Ratisponense, qui stolidè vrget I-
 denticam prædicationem, ingenuè testatus est, se eam
 improbare. Sed omiſsa longiore disputatione, illud
 inter omnes sanos constat, τὸ ῥητὸν non esse vrgendum
 contra analogiam fidei: & pauciora intelligenda esse
 secundum plura. Quomodo autem τὸ ῥητὸν sine *διαλογ*
 cum analogia fidei, & cum vniuersa Scriptura congruat
 tuum erit cogitare. Ac si cognouero te esse docilem, &
 pijs admonitiones minimè aspernari, libèter deinceps
 tecum de multis rebus ad hanc *πραγματείαν* pertinenti-
 bus per literas colloquar. Sin autem hoc genus scriptio-
 nis tibi molestum esse sensero, parcam mihi & tibi, & ta-
 men te in numero amicorum charissimorum habebō.
 Salutat te & coniugem tuam, coniunx mea & tota fami-
 lia. Benè vale Iacobe charissime, & me, quod facis, ama.
 Heidelb. Anno 1568. die 20 Septemb.

Tuus ex animo amicus
 Victorinus Strigelius.

Alia ad eundem.

S. D.

Epist. 8.

Venerande & doctissime vir, amice charissime, miror te intra annos quatuordecim, quib. munere docendi in Ecclesia functus es non didicisse regulam de contradictione: Quòd videlicet omnis implicatio contradictionis sit horribile mendacium. Iam verò constat τὸ πρῶτον verborum Coenæ sine tropo intellectum, pugnare cum nativa sententia duorum articulorum symboli; quorum alter docet pias mentes de proprietatibus duarum naturarum inconfusis: alter de locali ascensione corporis Christi in caelum. Ergo, nullam admittens διάνοιαν in verbis Coenæ, sed stolidè vrgens verba non intellecta, implicat seipsum manifestæ contradictioni, & per consequens vel sciens vel ignorans mentitur. Minorem huius syllogismi sic probo: Tota pia vetustas sic declaravit propositionem: Verbum caro factum est; quòd copulatio, seu vnio inseparabilis & indiuisa non tollat aut mutet, sed potius conseruet naturarum proprietates, sicut verba symboli Chalcedonensis expressè testantur, & Athanasius in symbolo: Vnus omninò non confusione substantiæ, sed vnitæ personæ. Est autem solius infinitæ naturæ proprium, esse vel vbique, vel in multis locis simul. Quare hæc pprietas humanæ naturæ Christi, quæ sine vlla dubitatione finita est & circumscripta, nullo modo tribui aut debet aut potest, siue ante, siue post glorificationem. Nam glorificatio non est mutatio substantiæ aut cõfusio naturarum: sed mutatio qualitatis, vt Theodoretus ex verbo Dei, & ex pijs Patrib. in tribus Dialogis euidentissimè demonstrat. Quod ad alterum

alterum caput symboli attinet ; certum est, ascensionem de locali ascensione corporis Christi intelligendam esse, vt non solùm vniuersa Scriptura : sed etiam consensus piæ vetustatis clarissimè ostendit. Quod verò obijcis de tempore : Quando prima Cœna instituta fuit, Christus in cœlum nondum ascendit : id quale sit, me tacente intelligis. Nihil enim iussit Christus pugnans cum Prophetis prædictionib. de ascensione, etiamsi ordine temporis ascensio institutionem Cœnæ secuta est. Quæ cum ita sint, magnoperè te oro & obtestor, vt propter gloriam Dei & propter tuam & auditorum salutem diligentius consideres duo capita in symbolo, de quibus vt in epistola, longiore oratione non vtar. Sæpè etiam declamitas de præsentia in Cœna, quam nemo sanus vnquam negauit. Aliud est autem præsentia corporis in pane, aliud præsentia eiusdem in Cœna. Nam Cœna est tota actio à Christo instituta, ad quam plura requiruntur quàm panis Eucharisticus. Vide igitur, qua dere pugnes : & cum quo aduersario dimices. De Luthero semper sensi quod adhuc sentio : loquor & scribo, vt par est, gratum discipulum facere mentionem patris & præceptoris optimè de me & de vniuersa Ecclesia & posteritate meriti : sed tamen in lectione scriptorum eius adhibeo iudicium, & quæ ab ipso iuxta analogiam fidei dicta aut scripta sunt, grato animo amplector. Quæ verò non congruunt ad hanc normam, ea sine contumelia personæ & scriptorum ipsius relinquo. Et sic homines quamuis sanctos & benemeritos diligo, vt eorum non diligam errores. Nulla enim res cuiquam veritate potior esse debet. Vteris præterea stratagemate gladiatorio, & conaris me propria confessione iugulare. Ego verò fateor, me argumen-

argumentis Lutheri vsum, cum nondum intelligerem scopum controuersia: interea tamen hoc verè affirmo, præcipua argumenta Lutheri nihil aliud efficere, nisi has duas conclusiones ab hominibus non furiosis concessas: quòd videlicet coena mystica differat à cibo physico, & quòd in Coena non distribuantur nuda signa seu vacua symbola. Has conclusiones non minus hodiè probo & amplector, quàm Ihenæ aut alibi ante multos annos. Sed quorsum attinet de concessis hypothesebus rixari: cur non potiùs ad scopum controuersia de manducatione corporali piorum & impiorum nostras argumentationes referimus? Postremò, non satis mirari possum, cur statuas tropum in verbis Christi: Ego sum vitis vera; & abhorreas tantoperè à tropo in verbis Coenæ: cum quidem hæ propositiones: Panis est corpus: &, Ego sum vitis, sola collocatione terminorū differant. Nam in priori propositione symbolo, corporis nomen tribuitur: in altera, corpori, nomen symboli. Sed quid ago, an oblitus sum characteris Epistolici? Quare finem scribendi facio, & te hortor, ne hanc tertiam admonitionem negligas: sed re probes illam Sophoclis sententiam: Si quis putat pertinaciam sine mente rem præclaram esse, vehementer errat. Quòd si te docilem præbueris, libenter monitoris vice fungar: Sin autem aliud tibi videtur, malo de alijs rebus deinceps per literas tecum colloqui, quàm de hac controuersia,

Vale, Datæ 3 Nouemb.

Anno 1568, Heidelberg.

Victorinus Strigelius.

E 2

*Ioanni Michaeli, pastori Ecclesie
Oppurgensis S. D.*

Epist. IX.

Venerande & doctissime vir, amice charissime:
Video me eo fato natum esse, vt omnia mea
dicta & facta in varias reprehensiones incur-
at. Cum ante annos sex migrassem ppter gra-
ues & magnas causas ex Thuringia in Misnijam, nemo o-
mnium tam infanserat, qui non linguam suam in eo fa-
cto exagitando acueret. Nunc postquam ex Academia
Lipsica in Heidelbergensem non sine causis necessarijs
migravi, rursus fio asinus vulgi. Quid igitur agam?
Tacebo, & quod est fatale feram. Ferendum enim, non
culpandum est, quod mutari non potest. Quod verò
ad doctrinam coelestem attinet, in qua propaganda
paulatim consenesco, nunquam à fundamento trans-
uersum vnguem discessi, vt testantur mea qualia cunq;
scripta, nec deinceps Deo adiutore discessurus sum.
Amplector toto pectore scripta Prophetica & Aposto-
lica, & tria symbola: Apostolicum, Nicænum & Atha-
nasianum: & quatuor synodos Oecumenicas: Nicæ-
nam, Byzantinam, Ephesinam & Chalcedonensem: &
in hac fide Deum inuoco. Nec verò ab illustrissimo & o-
ptimo Principe Palatino Electore, Domino meo cle-
mentissimo ad vllum scriptum humanum, siue vetus:
siue nouum: sed duntaxat ad verbum Dei alligatus sum,
ad quod etiam mea sponte libenter me ipsum alligo.
Est enim amentia, iurare in verba hominum, cum om-
nes homines & fallere & falli possint. Et quia in tuis li-
teris mentionem facis doctrinæ à me traditæ in schola
Ihenensi.

Ihenensi, scito summam conclusionis in hoc versari, quòd differat coena mystica à cibo physico, & quòd non sint in ea vacua symbola, seu nuda signa. Hanc conclusionem firmissimè teneo & disertè affirmo: sacramenta non tantùm esse signa distinctiua aut allegorica, sed esse organa, per quæ DEVS est efficax in vero vsu: sicut per verbum cùm auditur aut legitur, efficax est. Longiorem disputationem de hac re nunc omitto, ac peto à te amanter pro nostra coniunctione, vt mihi significes, quem errorem de hac parte doctrinæ Flacciani aut alij mihi obijciant. Nullum enim errorem vnquam pertinaciter defendi, nec deinceps Deo me gubernante defendam. Benè vale, vir doctissimè & amice charissime, & me quod facis ama. Heidelb.

Cal. Iulij. 1568.

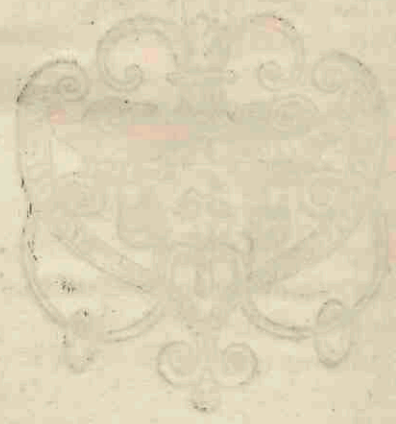
Tuus amicus

Victorinus Strigelius.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

D. AVGVSTINI
PERPETVA SEN-
TENTIA ET CONFES-
SIO DE SACRA-
mentis in genere & de cœ-
na Domini,

*Collecta à Victorino Strigelio, in
gratiam Illustriß. Principis cu-
iusdam.*

Anno
M. D. LXIII.

D. LVTH. AD DVCEM PRVSSIAE

Non tantifaciam Cæsaris & Regum, totiús-
que Romani Imperij tremenda præscri-
ptionum fulmina, quàm si veteris & or-
thodoxæ Ecclesiæ consensus & testimo-
nia aduersus me producerentur.

CAPVT PRIMVM DE
DISCRIMINE VER-
bi & Sacramentorum.

Tract. XV in Ioann.

Quid est Baptismus? Lauacrum aquæ in verbo. Tol-
le aquam: non est Baptismus. Tolle verbum: non
est Baptismus.

Tract. Lxxx. in Ioann.

Detrahe verbum: & quid est aqua, nisi aqua? Acce-
dat verbum ad Elementum & fit Sacramentum, etiam
ipsum tanquam visibile verbum.

Tract. eod. paulò post.

Vnde illa tanta virtus aquæ, vt corpus tangat & cor
abluat, nisi faciente verbo? Non quia dicitur, sed quia
creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus transiens,
aliud virtus manens.

CAPVT SECVNDVM
DE DISCRIMINE SA-
CRAMENTORVM ET
Miraculorum.

Lib. tertio de Trinit, cap. 10.

Sacramenta tanquam religiosa honorem possunt
habere: stuporem tanquam mira non possunt.

CAPVT TERTIVM DE
DISCRIMINE SACRAMEN-
TORVM VETERIS ET
noui Testamenti.

De fide ad Petrum Diaconum cap. 19.

In illis carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus; & sanguinis, quem erat effusus in remissionem peccatorum nostrorum. In isto autem sacrificio gratiarum actio et commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit; & sanguinis, quem pro nobis idem Deus effudit. In illis ergo sacrificijs quid nobis esset donandum, figuratè significabatur: In hoc autem sacrificio quid nobis donatum sit, euidenter ostenditur. In illis sacrificijs pronuntiabatur Filius Dei pro impijs occidendus: In hoc autem pro impijs annuntiatur occisus.

Tractatu XXVI. in Iohann.

Sacramenta illa fuerunt, in signis diuersa sunt, sed in re, quae significabatur, paria sunt.

Tractatu XLV. in Iohan.

In signis diuersis eadem fides: sic in signis diuersis, quomodo in verbis diuersis, quia verba sonos mutant per tempora, & utiq; nihil aliud sunt verba quàm signa. Significando enim verba sunt: tolle significationem verbo, strepitus inanis est. Significata sunt ergo omnia. Nunquid non eadem credebant, per quos haec signa ministrabantur, per quos haec eadem, quae credimus prophetata pronuntiabantur? Utiq; credebant, sed illi venturum esse, nos autem venisse.

Et Paulò post.

Videte ergo fide manente signa variata, ibi petra Christus, nobis Christus, quod in altari Dei ponitur. Et illi pro magno Sacramento eiusdem Christi biberunt aquam profluentem de petra, nos quid bibamus, norunt fideles. Si speciem visibilem intendas, aliud est: Si intelligibilem significationem, eandem potum spiritualem biberunt.

Epistola V.

*Alijs Sacramentis prænunciari Christum, cum venturus
esset: alijs cum venisset, annunciari oportuit.*

Epistola LVII.

*Non audemus fideles huius temporis praeferre amicis Dei,
per quos nobis ista prophetata sunt.*

CAPVT QVARTVM
DE FORMA PRAE-
dicationis vsitata in Sacra-
mentis.

Lib. 3. de doctrina Christiana cap. 16.

*Si praeceptum locutio est, aut flagitium aut facinus vetare,
aut utilitatem aut beneficentiam iubens, non est figurata. Si
autem flagitium aut facinus videtur iubere, aut utilitatem
aut beneficentiam vetare, figurata est. Nisi manducaueritis,
inquit, carnem filij hominis, & sanguinem biberitis, non ha-
bebitis vitam in nobis: facinus vel flagitium videtur iubere.
Figura est ergo praeiciens, passioni Domini esse communican-
dum, suaviter atq; utiliter recondendum in memoria, quod
pro vobis caro eius crucifixa, & vulnerata sit.*

Psalmo 3.

*Dominus Iudam adhibuit in conuiuium, in quo corporis &
sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit.*

In libro contra Adimantum cap. 12.

*Possunt etiam interpretari, praeceptum illud in signo esse po-
situm. Non enim Dominus dubitauit dicere: Hoc est corpus
meum, cum signum daret corporis sui.*

Et in fine capituli.

Non ait Apostolus, Petra significabat Christum: sed inquit, Petra erat Christus, quæ rursus ne carnaliter acciperetur, spirituali illam vetat, id est, eam spiritualiter intelligi docet.

Lib. 3. contra Maximinum cap. 22.

Hæc enim Sacramenta sunt, in quibus non quid sint, sed quid ostendant semper attendatur: quoniam signa sunt rerum, aliud existentia & aliud significantia.

Libro III. in Leuiticum.

Solet res, quæ significat, eius rei nomine, quam significat, nuncupari, sicut scriptum est; Septem spica septem anni sunt. Non enim dixit septem annos significant. Hinc est quod dictum est, Petra erat Christus: Non enim dixit, Petra significat Christum, sed tanquam hoc esset, quod utiq; per substantiam non hoc erat: sed per significationem: sic & sanguis, quia animam significat, in Sacramentis anima dictus est.

Tract. LXVII. in Ioann.

Non dictum est; Petra significabat Christum, sed Petra erat Christus. Ita enim solet scriptura loqui, ut res significantes, tanquam illas, quæ significantur, appellet.

Epistola CII.

Nec moueat, quod aliquando res, quæ significat, nomen eius rei, quam significat, accipit. Sic enim & Petra Christus, quia significat Christum.

Epistola XXIII.

Si Sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum Sacramenta sunt, non haberent; omnino Sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerumq; etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum Sacramentum corporis Christi corpus Christi est; Sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: Ita Sacramentum fidei fides est.

Et paulò post.

Sicut de ipso Baptismo Apostolus; Consepulti, inquit, sumus Christo per Baptismum in mortem: Non ait sepulturam significamus, sed prorsus, ait, consepulti sumus. Sacramentum ergo tantæ rei non nisi eiusdem rei vocabulo nuncupauit.

CAPVT QVINTVM DE
MANDUCATIONE
Christi.

Tract. XI. in Ioannem.

Cùm dixisset; Nisi quis manducauerit carnem meam: id ne carnaliter intelligerent, Spiritus est, inquit, qui uiuificat.

Tract. XIII. in Ioann.

Sed quia diximus, manducare Angelos, fratres, ne putetis moribus fieri. Nam si hoc intellexeritis, quasi dilaniatur Deus, quem manducant Angeli.

Tract. XXVI. in Ioann.

Hoc est manducare illam escam, & illum bibere potum, in Christo manere, & illum in se manentem habere.

Et paulò post.

Si quis manducauerit ex ipso, non morietur in æternum. Hoc pertinet ad virtutem Sacramenti, non ad visibile Sacramentum. Qui manducat intus, non foris: Qui manducat corde, non qui premit dente.

Psalmo 98.

Spiritualiter intelligite quod locutus sum. Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis

vobis commendavi, Spiritualiter intellectum vivificabit vos.
Etsi necesse sit illud visibiliter celebrari, oportet tamen invisibiliter intelligi.

Sermone II. de verbis Apostoli.

Putastis, quia de hoc corpore, quod videtis, partes facturum sum, & membra mea concisurus & vobis daturus? Illud manducare refici est: illud bibere, quid est nisi vivere? Tunc autem corpus & sanguis Christi erat vita unicuique, si quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur & bibatur.

CAPVT SEXTVM DE MANDUCATIONE indignorum.

Libro 21. de ciuitate Dei, cap. 25.

Non dicendum est, eum manducare corpus Christi, qui in corpore non est Christi. Item, Nec isti ergo dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Vt enim alia taceam, non possunt simul esse & membra Christi, et membra meretricis. Denique ipse dicit: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo, ostendit quid sit non Sacramentotenus, sed reuera corpus Christi manducare, & eius sanguinem bibere. Hoc est enim in Christo manere, vt in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixit, tanquam diceret: Qui non in me manet, & in quo ego non maneo, non se dicat, aut existimet manducare corpus meum, aut bibere sanguinem meum. Non itaque manent in Christo, qui non sunt membra eius: non sunt autem membra Christi, qui se faciunt membra meretricis, nisi malum illud pœnitendo, esse destiterint, & ad hoc bonum reconciliatione redierint.

Tract.

Tract. XXVI in Ioann.

*Sacramentum de mensa Dominica sumitur quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res verò ipsa cuius Sacramentum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, qui-
cunq; eius particeps fuerit.*

Tract. LIX in Ioann.

Illi manducabant panem Domini: Iudas panem Domini contra Dominum: Illi vitam, ille penam.

Prosper sententia 339, ex Augustino.

Escam vita accipit, & poculum vita bibit, qui in Christo manet, & cuius Christus habitator est. Nam qui discordat à Christo, nec panem eius manducat, nec sanguinem bibit, etiamsi tantareci Sacramentum ad iudicium sua presumptionis quotidie accipiat.

CAPVT SEPTIMUM
DE ASCENSIONE
Christi in coelum,

Tract. XIII in Iohann.

Peregrè profectus est accipere regnum suum, sicut dicit ipse in Euangelio, & tamen praesens est Maiestate.

Tract. L in Iohann.

*Secundum Maiestatem suam secundum prouidentiam secundum effabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Secundum carnem vero, quam verbum assumpsit, secundum id, quòd de virgine natus est, secundum id, quòd à Iudaeis prehensus est, quòd ligno crucifixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus, non
semper*

semper habebitis vobiscum. Quare? quia conuersatus est se-
 eundum corporis presentiam 40 diebus cum discipulis suis,
 & eis deducuntibus videndo non sequendo ascendit in caelum,
 & non est hic. Ibi est enim, sedet ad dexteram Patris, et hic est.
 Non enim recessit presentia Maiestatis.

Tract. CVI. in Iohann.

Nunc autem ad te venio. Vnde manifestum est, cum de
 corporali sua dixisset presentia; cum essem cum eis, ego seruabam
 eos, veluti iam cum eis ea presentia non esset. Eo modo enim
 significare voluit, ascensionem suam mox futuram, de qua
 dixit. Nunc autem ad te venio, iturus vtiq; ad dexteram
 Patris, vnde venturus est ad viuos & mortuos iudicandos.
 Presentia itidem corporali secundum fidei regulam sanamq;
 doctrinam. Nam presentia spiritali cum eis erat, vtiq;
 futurus post ascensionem suam, & cum tota Ecclesia sua
 in hoc mundo vsque ad consummationem seculi. Non i-
 taque recte intelliguntur, de quibus dixerit; cum essem cum
 eis, seruabam illos, nisi hi quos in se credentes seruare iam
 ceperat presentia corporali, & quos relicturus fuerat ab-
 sentia corporali, vt eos cum Patre seruaret presentia spi-
 rituali.

Tract. CVII in Iohann.

Commendat ergo eos Patri, quos corporali absentia reli-
 cturus est, dicens: Pater sancte. Item, Et quando ab eis
 abstulit Filius presentiam corporalem, tenuit cum Patre cu-
 stodiam spiritali.

Psalmo 46.

Tollitur quidem corpus ab oculis nostris, sed non separatur
 Deus à cordibus nostris. Videte ascendentem, credite in
 absentem, sperate venientem: sed tamen per misericor-
 diam occultam, etiam sentite presentem. Ille enim qui
 ascen-

ascendit in cælum, ut tolleretur ab oculis nostris, promissit vobis dicens: Ecce ego vobiscum sum usq; ad consummationem seculi. Merito & Apostolus sic vos alloquebatur: Dominus propè est: Non sitis solliciti. Sed & super cælos Christus, & longè sunt cæli, & ipse qui ibi sedet, propè est.

CAPVT OCTAVVM
DE PROPRIETATIBUS
duarum naturarum in
Christo.

Epistola ad Dardanum LVII.

Neg; enim ipso die in cælo futurus erat homo Christus Iesus: sed in inferno secundum animam, in sepulchro autem secundum carnem.

Et paulò post.

Est autem sensus multò expeditior, & ab his omnibus ambiguitatib. liber, si non secundum id, quod homo erat: sed secundum id, quod Deus erat, dixisse accipiatur: Hodie mecum eris in paradiso. Homo quippe Christus illo die secundum carnem in sepulchro, secundum animam in inferno futurus erat: Deus verò idem ipse Christus ubiq; semper est.

In eadem.

Secundum hominem namq; in terra erat, non in cælo, ubi nunc est, quando dicebat: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis, qui est in cælo; quamvis secundum id, quod Filius Dei erat, esset in cælo, secundum id, quod Filius Hominis erat, adhuc esset in terra, nondumq; ascendisset in cælum.

Item.

Noli

Noli itaq; dubitare, ibi nunc esse hominem Iesum Christum, unde venturus est, memoriterq; recole & fideliter tene Christianam confessionem, qui cum resurrexit à mortuis, ascendit in cælum, sedet ad dexteram Patris, nec aliunde quàm inde venturus est ad viuos mortuòsq; iudicandos. Et sic venturus est, illa Angelica voce testante, quemadmodum ire visus est in cælum, id est, in eadem carnis forma & substantia, cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non est putandus ubiq; diffusus. Cauendum est enim, ne ita diuinitatem tueamur hominis, ut veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens, ut quod in Deo est, ita sit ubiq; ut Deus. Nam & de nobis veracissima scriptura dicit, quòd in illo viuimus, mouemur & sumus: nec tamen ut ille ubiq; sumus: sed aliter homo in Deo, quoniam aliter & Deus ille in homine, proprio quodam et singulari modo. Vna enim persona Deus & homo est, & utrunq; est vnus Christus Iesus, ubiq; per id quod Deus est, in cælo autem per id quod homo.

In eadem.

Christum autem Dominum nostrum vnigenitum Dei filium, aequalem Patri, eundemq; hominis filium, quo maior est Pater, & ubiq; totum presentem esse non dubites, tanquam Deum, & in eodem templo Dei esse, tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cæli, propter veri corporis modum. Nam spacia locorum tolle corporibus, nusquam erunt, et quia nusquam erunt, nec erunt.

Tract. L. in Iohann.

Quomodo in cælum manum mittam, ut ibi sedentem teneam? Fide mitte & tenuisti. Parentes tui tenuerunt carne, tu tene corde, quoniam Christus absens etiã præsens est. Nisi præsens esset, à nobis ipsis teneri non posset. Sed quoniam ve-

rum est, quod ait: Ecce ego vobiscum sum usq; ad consummationem seculi, & abiit & hic est, & redijt & nos non deseruit. Corpus enim suum intulit caelo, Maiestatem non abstulit Mundo.

In eadem.

Secundum praesentiam Maiestatis semper habemus Christum, secundum praesentiam carnis paucis diebus illum habuit Ecclesia, modo fide tenet, oculis non videt.

Tract. CII. in Iohann.

Exijt à Patre, quia de Patre est; & in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit, quod de virgine assumptum. Reliquit Mundum corporali discessione, perrexit ad Patrem hominis ascensione, nec Mundum deseruit praesentia gubernatione.

Psalmo 26.

Ecce quale pignus habemus, unde & nos fide & spe & charitate cum capite nostro sumus in caelo in aeternum, & quia ipsum diuinitate & bonitate & veritate nobiscum est in terra usq; ad consummationem seculi.

Victorinus Strigelius, de contro-
uersia coenae Domini ab Illu-
stris. Principe A.D.B. interro-
gatus, responsi loco hanc sen-
tentiarum Augustini συλλογῆν
ad Gels. III. mittebat, Anno
1546.

PROBLEMATIS,

RECTENE AVGVSTI-

NVS CENSVERIT; PATRVM

& nostra Sacramenta diuersa quidem fuisse, Rem au-

tem eandem; nec ne diiudicatio Theologica, tradita à

D. Iohan. Iacobo Grynæo: de qua in publica di-

sputatione, die 4 Iulii, respondebit

Iacobus Harminius Hol-
landus.

AD

Antiqua laudatâq; nobilitatis Iuuenem, Dn.

HERMANNVM VON DER MAL-

BVRG, non minus sua, quàm etiam Heroi-

corum Maiorum laude florentem.

Augustinus:

Sacramenta omnia, & veterum & nostra, ad vnâ fidem
recurrunt. Epist. 158.

Gregorius Rom.

Sacramenta foris percipimus, vt intus sancti Spiritus gra-
tia repleamur.

52

SPLENDORE NOBILIS-
SIMAE FAMILIAE, ET VIR-
TVTVM LAUDE FLOREN-

tissimo iuueni, D. Hermanno von
der Malsburg.
S. P. D.

I, quod Aristoteles de iustitia dixit, Hespero videlicet & Lucifero eam esse formosiores, idem & de veritate, quae Tertulliano teste, nihil erubescit, nisi abscondi, nobis plene persuasum esset: haud dubie, nec $\alpha\phi\omicron\sigma\omega\tau\omicron\lambda\eta$ fias fascinum, nec periculorum, quae veritatis studium & professionem comitari solent, metum, nec denique euandam terrenorum commodorum spem, quae mendacium hominibus incautus illudit, nobis verba dare pateremur: sed studiosè & constanter Veritatem, cuius contemplatio iucundissima est, quum eius doctor Deus sit, vt Augustini verbis vtatur, nobis inquirendam, cognoscendam & profitendam esse iudicarem.

Sed enim quum veritatis tum sementi, tum messi, non semper idem temporis momentum diuina sapientia praestituat, veritatis donum nobis quidem gratulemur, alijs autem, quibus illius fulgor nondum illuxit, spe bona animati, precemur, ac modestè veritatem diuinitus nobis patefactam proficemur, nunquam non repetentes beati Hieronymi elegans dictum: Si propter timorem mortis tacere veritatem, impietas est: quomodo non est maior impietas, propter miserum ventrem, et honoris vanam spem, tacere veritatem.

Gratulor itaque tibi, Nobilissime D. MALSBURGI, quod praecipuo Dei aeterni & omnipotentis dono, tibi datum est, cum stemmatis & laude Maiorum, virtutes non solum heroicis, & Equestri vestro ordini, belli pacisque temporibus necessarias: sed etiam verè Christianas, pacis inquam et veritatis amorem & studium, coniungere: & toto pectore oro Filium Dei, D. nostrum Iesum Christum, vt te (qui hoc tempore inter mensa meae decora vna cum nobilissimis aliquot & ingeniosissimis hospitibus, optatissimum $\epsilon\pi\alpha\gamma\epsilon\iota\zeta\omicron\varsigma$ es) & totam familiam MALSBURGENSEM, ad gloriam suam & Reipub. ac subditorum vestrorum utilitatem, florentem esse velit. Benè vale. Basileae,

Calendis Iulij, 1583.

Iohannes Iacobus Grynaeus,
S. Theologiae Professor.

DE VTRIVSQUE TE-
STAMENTI SACRA-
mentis Theses.

I.

Augustini lib. 19 cap. 16 contra Faustum Manichæum hæc verba sunt: Interim aduersus calumniosam imperitiam Fausti demonstrare suffecerit, quanto errore delirent, qui putant signis sacramentique mutatis, etiam res ipsas esse diuersas, quas ritus Propheticus prænu-
ciavit promissas, & quas ritus Euangelicus annunciauit impletas: aut qui censent, cum res eadem sint, non eas alijs Sacramentis annunciari debuisse completas, quàm his, quibus adhuc complendæ prænu-
ciabantur, &c.

I I.

Res autem inter quosdam controuersa est: Verène Angu-
stinus censuerit, Patribus & nobis diuersa fuisse Sacramenta, rem
tamen eandem vtrisque fuisse propositam, an verò non? Ac Ma-
nichæi quidem olim fingebant, Signis mutatis, res quoq; mu-
tatas esse: Augustinus autem contra, Rebus manentibus, signa
mutata esse, prudenter docuit.

I I I.

Priùsq; quam, rectène, an verò secus, Augustinus de re tanta
pronunciauerit (diuinæ Scripturæ Canonem sequentes) indi-
cemus; quæ fuerit eiusdem Patris de mysterijs istis mens & sen-
tentia, ex illius *synopsis* libris colligendum existimamus. Di-
gna sunt memoria hæc Augustini dicta.

1. In nullum nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagulari homines
possunt, nisi aliquo signaculorum vel Sacramentorum visibilium consortio
colligentur: quorum Sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimam,
& ideo contempta sacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, sine qua non
potest perfici pietas. Contra Faustum Manichæum lib. 19, cap. 11.

2. Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum, etiam ipsum
tanquam visibile verbum. Et paulò post: Vnde ista tanta virtus aquæ,

ut corpus tangat, & cor abluit, nisi faciente verbo? non quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens. Tractatu 8 super Ioannem.

3. Ista, fratres, idè dicuntur Sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. In sermone ad infantes ad altare de Sacramento.

4. Aliud est Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Quàm multi de altari accipiunt, & moriuntur, & accipiendo moriuntur? Tractatu 26 super Ioannem.

Eidem aliud est Sacramentum, aliud res Sacramenti & veritas. In Eucharistia Augustino Sacramenta sunt, panis & vinum Domini: Res Sacramenti, corpus & sanguis Christi, & fructus qui redit ad eos, qui Christi Iesu per fidem participes sunt.

5. Si enim Sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum Sacramenta sunt, non haberent, omninò Sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut, ergo secundum quendam modum, Sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, &c. Ad Bonifacium, Epist. 23.

6. Visibilia Sacramenta pietatis, inesse possunt etiam impijs: sicut habuisse sanctum Baptisimum, etiam Simonem Magum legimus. Fiunt tales, quales Apostolus ait: Habentes formam pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Contra Faustum Manichæum, lib. 19, cap. 12.

Aliud est Sacramentum, aliud res Sacramenti & veritas. In Eucharistia Augustino Sacramenta sunt, panis & vinum Domini: Res Sacramenti, corpus & sanguis Christi, & fructus qui redit ad eos, qui Christi Iesu per fidem participes sunt.

7. Soli Catholici non solum Sacramento, sed re ipsa manducaverunt corpus Christi, in ipso scilicet eius corpore constituti. De quo corpore ait Apostolus: Unus panis, unum corpus multi sumus. Qui ergo est in eius corporis unitate, id est, in Christianorum compage membrorum, cuius corporis Sacramentum fideles communicantes de altari sumere consueverunt, ipse verè dicendus est manducare corpus Christi, & bibere sanguinem Christi. Ac per hoc heretici & schismatici ab huius unitate corporis separati, possunt idem percipere Sacramentum, sed sibi non utile, immò verò etiam noxium, &c. Paulò post: Sed rursus etiam isti, qui rectè intelligunt, non dicendum eum manducare corpus Christi, qui in corpore non est Christi, non rectè promittunt eis, qui vel in heresin, vel etiam in Gentilium superstitionem, ex illius corporis unitate labuntur, liberationem quandoq; ab aeterni igne supplicij. De civit. Dei, lib. 21, cap. 25.

8. Proinde

3. Proinde prima Sacramenta, quæ observabantur & celebrabantur ex lege, prænunciatiua erant Christi venturi: quæ cum suo aduentu Christus impleuisset, ablata sunt, & ideo ablata, quia impleta: non enim venit solvere legem, sed adimplere: & alia sunt instituta virtute maiora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, tanquam iustitia fidei reuelata, & in libertatem vocatis filijs Dei, &c. Contra Faustum lib. 19, cap. 13.

In eandem sententiam pronunciat alibi: Sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit Deus. Ad inquit. Ianuarij, cap. 1.

III.

Ex ijs, quæ iam adduximus, Augustini dictis, hanc illius sententiam fuisse colligimus: Sacramenta, quæ sunt visibilia & diuinitus sancita signa promissionis gratiæ & rerû inuisibilium, diuersa fuisse in veteri & nouo Testamento, communia tamen & fuisse & esse omnibus, tam fidelibus, quàm hypocritis, qui in externa societate populi Dei versati, & eis vsi essent: Rem verò & virtutem Sacramentorum, signis Sacramentalibus representatam, eandem semper fuisse & esse, & ea frui eos tantum, qui in interna Ecclesiæ societate locum habent, & Christo concorporales, communionem Sanctorum gaudent. Signis itaque Sacramentalibus, quæ in vsu fuerunt Patrum & Prophetarum temporibus, Messia exhibitio, abolitis & mutatis, alia instituta esse, & vsurpari in Ecclesia Christiana cœpisse; rebus spiritualibus, quæ inde vsque ab exordio mundi, ad eius consummationem communes sunt omnibus saluandis, interim manentibus, verè rectèque censuit Augustinus.

V.

Rem & virtutem Sacramentorum Augustinus vocat, Iesum Christum, qui hodie, heri idem est, & in secula, Heb. 13. 8: & Agnus mactatus iam inde à iactis mundi fundamentis, Apoc. 13. 8. Quum enim sit caput corporis Ecclesiæ, principium & primogenitus ex mortuis, vt in omnibus primas teneat, Col. 1. 18, semper adfuit & adest Ecclesiæ, 1. Cor. 10. 9. Matth. 28. 20: & eam de Mundo sanctificatam, beneficijs salutaribus afficit & ornat.

Piè autem docet Augustinus, impios seu infideles non fieri participes rei seu virtutis Sacramentorum, etiam si Sacramentalia signa, quæ in sensus incurrunt, ad damnationem suam percipiant. Etenim sanctum non datur canibus, & margaritæ non proijciuntur ante porcos: Matth. 7. 6. Ac si nulla est Christo concordia cum Belial, nec est pars fidei cum infidei, 2 Cor. 6. 15; non certè est cur putemus, rem virtutemque Sacramentorum, nobis fidelibus, cum infidelibus hypocritis esse communem.

V I.

Sed enim, vt secundùm Scripturas diuinas, de re tanta statuamus & pronunciemus, toti nostræ disputationi hanc demonstrationem, tanquam auream basin, substernimus.

Si nobis Christianis cum sanctis Patribus & Prophetis communis est circumcisio, & agnus Paschalis; illis autem Baptismus & Eucharistia nobiscum communis est: tum equidem sequitur, Sacramenta Patrum & nostra diuersa quidem esse; rem verò & virtutem eandem planè esse. Etenim à rebus ipsis internis, & à virtute salutaris mysteriorum istorum æstimatio petenda est: non à signis externis; quæ cum sint mutata, diuersa iam esse facta, nemo sanus non intelligit.

Vera autem sunt ea, quæ antecedunt, iuxta dicta: Patres in Moysen baptizati sunt nube & mari: Et, omnes eundem escam spirituales ederunt: Et, omnes eundem potum spirituales biberunt. Bibebant enim ex sequente spirituali Petra: Petra verò erat Christus: 1 Cor. 10. 2. 3. 4. Particulam (eandem) non esse restringendam ad Patres, sic, vt sententia sit; Eandem inter se, non Eandem quam & nos percipimus, inde colligimus: 1, Quia Paulus Patribus etiam Baptismum tribuit. 2, Quia de re Sacramentali loquens Christi meminit. 3, Quia alioqui eneruaretur Pauli argumentum. Itaque hæc sententia est: Si Deus Patribus, quibus non magis quam nobis Baptismus & Esca Potusque spiritualis deerat, peccantibus non pepercit: Ne nobis quidem (fiducia Sacramentorum inflatis) parceret, siquidem *in peccatis* *seus* peccauerimus. Iam verò & circumcisionem & Pascha nobis cum Patribus eadem ratione communia esse, hæc dicta testantur: In Christo estis circumcisi, circumcisione quæ fit sine manibus,

manibus, dum corpus carnis peccato obnoxia exuistis per circumcisionem Christi, Col. 2. 11. Item, Etenim Pascha nostrum pro nobis sacrificatum est, nempe Christus, 1. Cor. 5. 7.

Verum igitur est & quod ex illis consequitur, videlicet Sacramenta quidem Patrum & nostra diuersa esse, ipsam verò rem & virtutem & substantiam eandem, id quod per calumniosam imperitiam à Manichæis negari, iure quaritur Augustinus.

V I I.

Iam verò, vt in gratiam iuniorum res tota, quàm fieri potest, & breuissimè & lucidissimè illustretur, de quatuor istis Sacramentis, Baptismo inquam, Eucharistia, circumcissione & agno Paschæ, disseremus. Nam vbi constiterit, in illis quatuor Sacramentis signa diuersa fuisse, rem autem eandem, & omnibus fidelibus veteris nouique Testamenti communem: facillè colligi poterit, quid de Manna, de Sabbatho, & de alijs quibusdam sit pax menti statuendum. Dominus Iesus det, vt non nisi vera & salutaria dicamus.

V I I I.

1. De Baptismo. In nostræ initiationis & regenerationis Sacramento, signum sacramentale est aqua, & eius aspersio: Res Sacramenti, sanguis Christi, cuius aspersione emundamur ab omnibus peccatis; virtus Spiritus sancti, regeneratio, viuificatio noui hominis, mortificatio veteris hominis, iuxta dicta: Baptismus nos quoque seruat (non quo carnis sordes abijciuntur, sed quo fit, vt bona conscientia Deum interroget) per resurrectionem Iesu Christi, 1. Pet. 3. 21. Item, Sanguis Iesu Christi filij eius purgat nos ab omni peccato, 1. Ioan. 1. 7. Item, Ex misericordia seruauit nos per lauacrum regenerationis, & renouationem Spiritus sancti, Tit. 3. 5. Rom. 6. 3. 4. 5.

2. Signum sacramentale Baptismi vsurpari cepit noui Testamenti tempore; & commune est tam viuus quàm putridis Ecclesiæ membris, vt Simonis Magi & similium exempla testantur.

Sed res Sacramenti, Sanguinis videlicet Christi aspersio & pretium, & virtus Sacramenti, videlicet regeneratio & renouatio hominis saluandi, inde vsque ab initio Ecclesiæ vignet, & non nisi fidelibus, qui viuam Christi membra fuerunt & sunt, communis fuit & est.

3. Proinde, si quis neget, Patribus & nobis Baptismum, si rem & virtutem spectes, communem esse, reducendus est ad hæc absurda: Vel Patres omnino emundatos à peccatis, & regenitos non fuisse, ac proinde periisse in æternum; vel eosdem sine sanguinis Christi aspersione & pretio sanctificatos, regeneratos & redemptos esse: quorum vtrumque est absurdissimum.

4. Fateamur itaq; id quod res est, aquæ Baptismum institutum esse circa incunabula Ecclesiæ noui Testamēti, & à ministris verbi Dei dispensari: Spiritus autem Baptismum à Filio Dei inde vsque ab initio Ecclesiæ administratum esse; quum nemo, nisi qui est genitus ex aqua & Spiritu, possit introire in regnum Dei, Matth. 3. 11. Iohann. 3. 5.

I X.

1. De Eucharistia. In Sacramento spiritualis alimonix, in quo non ventris, sed mentis; non veteris hominis, sed noui hominis negocium agitur: signa sacramentalia sunt, panis Domini, & vinum Domini: Res Sacramenti, corpus Christi pro nobis traditum, sanguis Christi pro nobis fusus, iuxta dictum Pauli, quo verborum Christi in sacra Cœna sententia diuini summe exponitur: Poculum benedictionis cui benedicimus, nonne communio sanguinis Christi est? Panis quem frangimus, nonne communio corporis Christi est? 1. Cor. 10. 16.

2. Signa sacramentalia Eucharistiæ, in Ecclesia noui Testamēti tum demum vsurpari cœperunt, quando res illæ terrenæ ad eos vsus à Christo Iesu in Cœna prima sanctificatæ essent: communes autem esse omnibus S. Cœna vtentibus, tam fidem simulantibus, quàm verè fidelibus, nemo non intelligit:

Sed res huius Sacramenti, ipsa videlicet corporis & sanguinis Christi communio, quæ res cœlestes complectitur, toti veræ Ecclesiæ vtriusque Testamēti communis, non nisi fidelium propria est: vt ex effectu manifestè liquet, qui à virtute & substantia Sacramenti dependet, videlicet ex mansione in Christo & viuificatione noui hominis, de qua dicitur: Qui edidit meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo. Qui edidit me, viuet ipse per me. Item, Qui edidit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, Io. 6. 56. 57. 54.

3. Idè si quis Paulo dicenti, Patres omnes eandem escam spirituale.

ritualem ederunt, 1. Cor. 10. 3 contradicens neget, Patribus rem
& virtutem Eucharistiæ nobiscum communem fuisse, reducen-
dus quoque erit ad manifestè absurda & impia. Quùm enim Pa-
nis quem frangimus, sit communio corporis Christi; & pocu-
lum cui benedicimus, sit communio sanguinis Christi: posi-
ta falsa hypothesi, quæ negat, Patres manducasse Christi corpus,
& eiusdem sanguinem bibisse; sequentur hæc inconuenientia:
Vel Patres, alimonia spiritali destitutos, fame spiritali confe-
ctos, perijsse in sempiternum: vel citra communionem corporis
& sanguinis Christi nutritos & sustentatos fuisse ad vitam æter-
nam. Atqui vtrunque horum falsum est.

4. Agnoscamus itaq; id quod res ipsa & ratio iam *πνευματικῆ*
dictant, videlicet, Eucharistiæ signa sacramentalia à ministris
noui Testamenti decenter administrari, & cum sensibilia ac res
terrenæ sint, sensibiliter & corporaliter à veris & à fictitijs Chri-
stianis percipi: Rem verò Eucharistiæ, id est, pro nobis tradi-
tum Christi corpus & pro nobis fufum eiusdem sanguinem &
virtutem, hoc est, efficaciorum pleniorumq; nostram cum Chri-
sto capite consociationem, implantationem, conformationem
& viuificationem, communem toti Ecclesiæ inde vsque ab eius
exordio, à Deo Patre dari, spiritaliter per fidem percipiendam,
iuxta illud: Pater meus dat vobis panem illum verè cœlestem,
Ioan. 6. 32.

Neque enim est, cur scrupulum nobis pariat puerile illud so-
phisma: Caro Christi Patrum temporibus nondum extabat in
rerum natura: Non igitur manducari à Patribus potuit. Etenim
si ita cauillari libeat, non minus firmum erit hoc quoq; sophis-
ma: Patrum ætate nondum erat Christus in carne patefactus:
Non igitur erat Mediator inter Deum & homines. Vnde sequi-
tur, nullam tùm fuisse Ecclesiam, quæ certè citra Mediatoris in-
teruentum nulla esse potest, quùm semel homines inimici Dei
facti fuerint, Rom. 5. 10.

Si carnalem & Capernaiticam substantiæ corporis sui man-
ducationem, quæ ore & dentibus fieret, Cœna sacrosancta insti-
tura, sanxisset Christus, tùm sequeretur, Patres non manducasse
corpus Christi, quod nondum extabat.

Sed quùm etiam exhibitio in carne Christo, Augustino teste,

maius scelus sit, carnem humanam edere, quàm hominem occidere; & bibere sanguinem humanam, quàm fundere: meminerimus, Christi corpus, quatenus pro nobis traditum, viuificum χ ϵ νεργητικὸν est; & eiusdem pro nobis fufum sanguinem, cibum potumque esse, qui ore animæ, seu fide olim à Patribus perceptus sit; nunc autem & à nobis percipiatur, vt in ipso summarim recolligantur, viuificentur & instaurentur omnes saluandi. Sint autem pijs in numerato hæc elegantissima Augustini dicta:

1. *Nolite parare fauces, sed cor. Inde commendata est ista Cæna. Ecce credimus in Christum, quum fide accipimus. In accipiendo nouimus quid cogitemus: modicum accipimus, & in corde saginamur. Non ergo quod VIDE- TVR, sed quod CREDITVR, pascit. De verb. Dom. in Euang. Lucæ, Serm. 33.*

2. *Vt quid paras dentem & ventrem? Crede, & manducasti. In Iohan. Tract. 25.*

3. *Tunc autem vita vnicuique erit corpus & sanguis Christi, si quod in Sacramento VISIBILITER sumitur, in ipsa veritate SPIRITUALITER manducetur & bibatur. Audiuimus enim Dominum dicentem, Spiritus est, qui viuificat, Caro non prodest quicquam. Verba quæ loquutus sum, spiritus & vita sunt. De verbis Apostoli, Serm. 2.*

4. *Caro Christi vita fidelium est, si corpus ipsius esse non negligant. Fiant ergo corpus Christi, si volunt viuere de Spiritu Christi, de quo non viuunt nisi corpus Christi. De vera innocentia cap. 338.*

5. *Hic est ergo panis, qui de cælo descendit, vt si quis manducauerit ex ipso, non moriatur: sed qui pertinet ad virtutem Sacramenti, non qui pertinet ad visibile Sacramentum: qui manducat INTVS, non FORIS: qui manducat in CORDE, non qui premit DENTE. Et paulò ante: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in illo. Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere potum, in Christo manere, & illum manentem in se habere. Ac per hoc, qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, procul dubiò nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem, licet carnaliter et visibilibus premit dentibus Sacramentum corporis & sanguinis Christi: sed magis tanta rei Sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit, &c. Tractatu 26 in Iohanem.*

Ex his & similibus Augustini dictis colligimus, eos manducare:

carne carnis Christi, & bibere eius sanguinem spiritualiter, & per fidem (neque enim aliter percipi cœlestia illa, & solæ fidei perspecta dona possunt) qui Christo concorpores, & illius membra viua sunt. Atqui omnes fideles, tam veteris quam noui Testamenti, concorpores illi sunt, membra corporis eius, ex carne eius & ex ossibus eius, Eph. 5. 30. Quare hi omnes manducant carnem Christi, & bibunt eiusdem sanguinem. Loquor iam de re Sacramenti & eiusdem virtute.

Immane autem, quàm procul discessit à pia & orthodoxa sententia Augustini, de Sacramenti & rei ac virtutis discrimine, de spirituali perceptione corporis & sanguinis Christi (quæ virtute Spiritus sancti & fide fit, accommuni est toti veræ Ecclesiæ) Nicolaus Papa Romanus; qui, anno Christianæ Epochæ 1059, in Lateranensi Concilio, Palinodiam præscripsit, quæ his verbis tradita habetur in Decreto, Distinct. 2 de consecratione: Ego Berengarius, indignus Ecclesiæ S. Mauritij Andegauensis Diaconus, anathematizo omnem hæresin, præcipuè eam de qua hætenus infamatus sum, quæ astruere conatur, Panem & vinum in altari post consecrationem solummodò Sacramentum, & non verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse, & non posse SENS VALITER, nisi in solo Sacramento, manibus Sacerdotum TRACTARI vel FRANGI, aut fidelium DENTIBVS ATTERI. Consentio autem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & Apostolicæ sedi, & ore atque corde profiteor, de Sacramentis Dominicæ mensæ eandem fidem tenere, quam dominus & venerabilis Papa Nicolaus, & hæc sancta Synodus auctoritate Euangelica & Apostolica tenendam tradidit, mihiq; firmavit, scilicet, panem & vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem non solum Sacramentum, sed etiam verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse: & sensualiter, non solum Sacramentum, sed in veritate MANIBVS Sacerdotum tractari & frangi, & fidelium DENTIBVS atteri; iurans per sanctam & ὁμοῦσιν Trinitatem, & per hæc sacrosancta Christi Euangelia, eos qui contra hæc fidem venerint, cum dogmatibus & consecrationibus suis æterno anathemate dignos esse pronuncio. Quòd si ego ipse aliquando contra hoc aliud sentire aut prædicare præsumero, Canonum se-

Vt doctrina Nicolai istius falsa est, sic oratio eiusdem mendosa, nec digna quam corrigat.

ueritati subiaceam. Lecto & perlecto sponte subscripsi. Hanc confessionem suæ fidei, de corpore & sanguine Domini nostri Iesu Christi, à Berengario Romæ coram CXIII. Episcopis factam, misit Papa Nicolaus per vrbes Italia, Germaniæ, Galliæ, & ad quæcunque loca fama prauitatis eius præuenire ante potuit, vt Ecclesiæ, quæ prius doluerant de auerso & peruerso, postea gaudeant de reuerso atque conuerso.

X.

1. De circumcisione. Si iustitiæ sigillum consideres, Sacramentum erat, præputij præcisio: Res Sacramenti, cordis (in ijs qui fide deo iuncti erant) circumcisio; de qua dicitur: Circumcidite præputium cordis nostri, & ceruicem vestram ne induretis vultum, Deut. 10. 16.

2. Signum circumcisionis institutum tempore Abraham, Anno mundi conditi 2048, ante Christum natum 1923, apud Israelitas vsq; ad tempus correctionis in vsu fuit: intermissum tamen fuit per annos 40, quum Israelitæ in deserto versarentur, Iob. 5.

6. Ac commune fuit hoc signum sacramentale, veris Israelitis & adulterinis: ipsisque adeo Pseudo Iudæis & Turcis hac nostra ætate vsitatum & commune est.

Sed res Sacramenti & virtus, etiam antequam Sacramentum circumcisionis esset institutum, pijs nunquam defuit, infidelibus nunquam adfuit: nec etiam abrogato circumcisionis ritu, nobis fidelibus deest, aut vnquam deerit.

3. Quare, si quis circumcisionem spiritualem Christianis derogare ausit, ad absurdum reducendus est. Vel enim Christiani, dum corpus carnis peccato obnoxia exuunt per circumcisionem, *ἀπερίμητοις τῆ καρδίας καὶ τοῖς ὦσιν*, id est, in circūcisis corde & auribus (qui semper obniti solent Spiritui sancto) habendū non sunt, Col. 2. 11. Act. 7. 51. Vel certè corda à prauis cupiditatibus; aures, lingua, labia, manus, citra diuinam circumcisionem (quæ spiritus est, non literæ) à vitiosis sermonibus, dictis, factis, alienæ fidei: quod etiam simpliciter impossibile est.

4. Statuimus itaque, circumcisionem, quæ est in proptulo, id est, in carne, diuinitus certis temporibus & institutam & antiquatam, & ab hominibus administrari solitā, communem fuisse veris & falsis Israelitis: Cordis autem circumcisionem, quæ spiritui non litera cōstat, & cuius laus non est ex hominibus, sed ex Deo.

Rom. 2. 28, 29, tantisper in usu fuisse & fore, donec iustitia fidei ad nos iustificandos, nobis imputabitur, & in nobis obſignabitur.

Plurimum autem refert illud obſervare, quod dialecticè ſubijciam, vt formentur piæ iuuentutis iudicia de rebus magnis.

De ſimilibus idem eſt iudicium. At qui carne tantùm, non ſpiritu & corde circumciſi ſunt, dicuntur incircumciſi corde. Act. 7. 5: eorum circumciſio fit præputiũ, hoc eſt, pro incircumciſis & profanis habentur, Rom. 2. 25: vocantur contumeliæ gratia *νεταροποι*, conciſio, Phil. 3. 2. Econtrà, Præputiatus, legis iura ſeruans pro circumciſio habetur, Rom. 2. 26: eſt circumciſio, qui ſpiritu ſeruit Deo, & gloriatur in Chriſto Ieſu, nec confidit in carne, Phil. 3. 3.

Quare & ij, qui aqua tantùm, non etiam ſpiritu ſancto & igni baptizati ſunt, pro non baptizatis: qui panem Domini & vinum Domini ſolùm in Cœna ſacroſancta, non autem corpus & ſanguinem Chriſti percipiunt, pro alienis à menſa Chriſti haberi debent.

Econtrariò, qui non contemptu, ſed priuatione Sacramentorum laborant, etiam ſi aqua nunquam antea ſint à verbi miniſtro abluti, nec vnquam liturgiæ cœnæ Domini antea interfuerint; ſi modò ſpiritu ſancto & igni baptizati, Chriſtum Ieſum ad ſanctificationem induerint, & corporis Chriſti conſortes fuerint, pro baptizatis & Chriſti *ἑνοτάτωτοι* habendi ſunt. Si tamen poſtea his Baptiſmi & Cœnæ Dominicæ copia fiat, ijs vtendum erit ſumma cum religione, vt quod iam antea *ἐσθθη* in illis ſpiritus ſanctus perfecit & obſignauit, idipſum *ἐσθθη* miniſterio Eccleſiæ; ordinis gratia ſanciat. Quæ enim immediatè Deus præſtat, præiudicio non ſint ordinariæ diſpenſationi verbi Dei & Sacramentorum, quòd hac vti licet.

X I.

1. De Paſchate. Sacramentum Iſraelitis erat agnus Paſchalis, & eius eſus, certis ritibus conſtans, Exod. 12. Res autem Sacramentat erat Ieſus Chriſtus, qui eſt agnus Dei, tollens peccatum mundi, quem Patres fide manducabant, vt & nos, Ioan. 1. 29.

2. Sacramentum agni Paſchalis, inſtitutum anno ab orbe creato 2454, ante Chriſtum natũ 1517 (quod diu intermiſſum, quaſi iure poſtliminij in uſum reuocatum fuit à pio rege Ezechia, anno mundi 3228, ante Chriſtũ natum 743, tandem ſubſtitutis

ἀντιτύποις noui Testamenti, planè antiquatū est, anno ære Chri-
stianæ 34. Mundi conditi 4004.) fuit commune omnib. qui le-
galiter modò mundi essent, etiam si inter hos multi essent hypo-
critæ: vt è diuerso inter legaliter immunos, & ob eā causam ab-
esu agni Paschalis abstinentes, pij & sinceri multi esse poterant.

Res autem Sacramenti, videlicet Agnus ille maculatus à Mun-
di exordio, qui λύτρα pro tota Ecclesia perfoluit, si non & anteri-
tum Sacramentalem institutum, & postquàm is abolitus est, sal-
uandis exhibita fuisset, nemo olim redemptus fuisset, ac nemo ec-
iamnum saluus fieri posset. Scimus enim, & Patres olim, & hoc
tempore nos, non caducis rebus, argento vel auro redemptos esse,
sed pretioso sanguine agni immaculati & incontaminati, nempe
Christi, præordinati quidem ante iacta mundi fundamenta, pa-
refacti verò vltimis temporibus, &c. 1. Pet. 1. 18. 19. 20.

3. Negari itaque non debet, nobis quoq; esse Pascha; nisi quis
impudenter oggannire velit Spiritui sancto, per os Pauli Apo-
stoli dicenti: Etenim Pascha nostrum pro nobis sacrificatum est,
nempe Christus, 1. Cor. 5. 7.

4. Ut igitur Mosaicum agnum, eiusque solennem esum, solis
Israelitis præscriptum, abolitus fuisse: sic spiritualem esum agni
Paschalis, Iesu Christi Domini nostri, & Patribus & nobis Chri-
stianis communem esse, nihil dubium nobis est.

X I I.

Exijs, quæ à nobis hactenus dicta disputatæque sunt, sequitur,
rectè pronunciasse Augustinum, Sacramenta Patrum & no-
stra diuersa quidem esse; rem tamen & substantiam eandem, &
omnibus pijs communem, illis fuisse representatam, quum, ut
ait Paulus, vnum sit corpus Ecclesiæ, vnus Spiritus, vna spes, v-
nus Dominus, vna fides, vnum Baptisma, vnus Deus & Pater om-
nium, vnus Mediator Dei & hominum, Homo Iesus Christus,
Eph. 4. 4. 5. 6: 1. Tim. 2. 5: ac vetus nouumque Fœdus, non sub-
stantia, sed dispensatione: doctrina etiam diuinitus in illis
patefacta, non specie, sed reuelationis mensura & luce

distinguatur: id quod pro gratia diuini-
tatis concessa ostendere propositum

nobis erat. πάντοτε διόξα θεῶν.

Basilææ, Calendis

Iulij, 1583.